

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Klepec

SOCIALNI KAPITAL IN (NE)STRPNOST MED SLOVENSKO MLADINO

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katja Klepec

Mentorica: doc. dr. Hajdeja Iglič

SOCIALNI KAPITAL IN (NE)STRPNOST MED SLOVENSKO MLADINO

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

Zahvala

Svoji mentorici doc. dr. Hajdeji Iglič se zahvaljujem za vso pomoč in potrpljenje pri nastajanju tega diplomskega dela.

Zahvala za vso podporo tekom študija gre tudi moji družini.

SOCIALNI KAPITAL IN (NE)STRPNOST MED SLOVENSKO MLADINO

V diplomskem delu se ukvarjam s problematiko nestrpnosti med slovensko mladino v povezavi s socialnim kapitalom, ki se izraža, ko stopamo v medsebojne odnose z drugimi ljudmi. Socialni kapital lahko prispeva k spodbujanju strpnosti in kot tak predstavlja pogonsko sredstvo za razvoj civilne družbe. Nivo strpnosti je med slovensko mladino v primerjavi z mladimi v drugih evropskih družbah na dnu lestvice. Analiza raziskave je pokazala, da je vzrok za razmeroma nizko strpnost med mladimi v Sloveniji negotov socialno ekonomski položaj mladih in problemi s katerimi se soočajo mladi v današnji družbi. Socialni kapital pridobljen iz neformalnih socialnih omrežij močnih vezi nima bistvenega vpliva na strpnost med mladimi. Vpliv socialnega kapitala pridobljenega iz formalnih omrežij šibkih vezi pa je zgolj pogojen. Strpnost članov organizacij je v veliki meri odvisna od tipa organizacije. V analizi je izpostavljena tudi pomembnost vrednot strpnosti za določen tip organizacije v primerjavi z izraženo strpnostjo do drugih in drugačnih. Rezultati so pokazali, da je v slovenskih organizacijah v veliki meri prisotno svetohlinstvo.

Ključne besede: socialni kapital, strpnost, mladina, socialna omrežja.

SOCIAL CAPITAL AND (IN)TOLERANCE AMONG SLOVENIAN YOUTH

Thesis deals with the problematics of (in)tolerance among Slovenian youth in relation with social capital which is expressed when we enter interpersonal relations with other people. Social capital can contribute to promotion of tolerance and as such represents a propellant for development of civil society. Level of tolerance among Slovenian youth in comparison with young people in other European societies, lies at the bottom of the scale. The research analysis shows that the uncertain socio-economic position of Slovenian youth and problems which derive from this position are the cause for rather low level of tolerance. Social capital gained from informal social networks of strong ties doesn't impact tolerance among young people in Slovenia. Impact of social capital gained from formal social networks of weak ties has conditionally impacts tolerance, yet it depends on the type of organization. Relevance of values of tolerance for different types of organizations in comparison with actual tolerance of these organizations was also emphasized in the analysis. Results have shown that hypocrisy is not a strange phenomena in slovenian organizations.

Keywords: social capital, tolerance, youth, social networks.

KAZALO

1. UVOD	7
2. MLADOST IN MLADINA	9
2.1 MLADOST KOT KRITIČNO ŽIVLJENJSKO OBDOBJE	10
2.1.1 Položaj mladih v Sloveniji	11
2.1.2 Vrednote in življenjski stili mladih v Sloveniji	13
3. STRPNOST IN NESTRPNOST	15
3.1 POKAZATELJI NESTRPNOSTI	17
3.2 VREDNOTE IN NESTRPNOST	20
3.2.1 Nestrpnost in nasilje med mladimi	23
3.2.2 Spoznavanje in sprejemanje drugačnosti	24
4. SOCIALNI KAPITAL	27
4.1 OPREDELITEV SOCIALNEGA KAPITALA	27
4.2 NEGATIVNE POSLEDICE SOCIALNEGA KAPITALA	29
4.3 POVEZOVALNI IN PREMOSTITVENI SOCIALNI KAPITAL	30
4.4 SOCIALNI KAPITAL IN STRPNOST	31
4.5 DRUŽBENE VEZI	32
4.5.1 Močne vezi	33
4.5.2 Šibke vezi	34
4.6 SOCIALNA OMREŽJA	35
4.6.1 Struktura socialnih omrežij	36
4.6.2 Družina in formalna socialna omrežja	37
4.6.3 Vrstniki in neformalna socialna omrežja	38
5. EMPIRIČNA ANALIZA	40
5.1 NESTRPNOST MED MLADIMI	41
5.1.1 Nestrpnost med slovensko mladino od 1992 do 1999	41
5.1.2 Nestrpnost med slovensko mladino po letu 2000	42
5.1.3 Nestrpnost med evropsko mladino	43
5.2 NESTRPNOST IN POLOŽAJ MLADIH V SLOVENIJI	45
5.3 NESTRPNOST, VREDNOTE IN SOCIALNI KAPITAL MED MLADIMI	49
5.3.1 Nestrpnost in neformalna socialna omrežja močnih vezi	49
5.3.2 Nestrpnost in formalna omrežja šibkih vezi	52

6. ZAKLJUČEK	56
7. LITERATURA	58
8. VIRI	65

1. UVOD

Dejstvo je, da smo pojavom nestrpnosti med mladimi priča tudi v Sloveniji. S to nalogo želim predvsem spodbuditi razmišljanje o pojavih nestrpnosti do drugih in drugačnih, predsodkih, enakopravnosti ter svobodi. Slovenska družba odriva ta vprašanja na obrobje. Ni pomembno ali je iskati razloge za to v splošnem stanju duha v družbi ali pa nam preprosto ni uspelo ali celo nismo hoteli oblikovati avtonomnih stališč do drugačnosti "od nas". Dejstvo je, da na nekatere pojave nestrpnosti ni bilo javnega in glasnega odziva. Dolžnost vseh nas je, da se opredelimo do teh pojavov medtem, ko ne smemo pozabiti na dejstvo, da se naša družba lahko uspešno razvija le ob medsebojnem razumevanju, spoštovanju in različnosti ter kulturi miru. Te odgovornosti se do sedaj vsekakor nismo zavedali dovolj.

In kakšno vlogo igra tukaj socialni kapital? Ob podatkih o pojavu nestrpnosti v Sloveniji lahko izpostavimo velik pomen socialnega kapitala, ki se plemeniti skozi medsebojno zaupanje in sodelovanje. Socialni kapital se izraža, ko stopamo v medsebojne odnose z drugimi ljudmi - torej takrat, ko pride do interakcij in omrežij, ki se vzpostavljajo v družbi na podlagi skupnih vrednot in interesov. Socialni kapital pomeni tudi družbeno zaupanje in vezi, ki prispevajo k temu, da ljudje delujejo koordinirano in kooperativno v skupno korist. Socialni kapital omogoča različnim skupinam, da se povezujejo v skupnih interesih, ki bi jih močna država sicer prezrla in lahko opozarjajo na nepravilnosti. Socialni kapital spodbuja strpnost do drugačnih, torej predstavlja pogonsko sredstvo za razvoj civilne družbe, organizacij in socialnih omrežij, ki delujejo v prostoru med privatno sfero, ekonomijo in državo.

Problem, ki se ga lotevam v svojem diplomskem delu je pojav nestrpnosti med slovensko mladino. Najprej bom preverjala najbolj splošno razširjeno prepričanje, da je nivo strpnosti nizek zaradi slabega in negotovega ekonomskega položaja mladih. Hipoteza, ki si jo bom zastavila v prvem delu diplomske naloge je, da je nivo strpnosti pri slovenski mladini razmeroma nizek, kar je posledica negotovega položaja in problemov s katerimi se mladi soočajo v današnji družbi. V drugem delu pa se osredotočam na vlogo socialnega kapitala pri pojavu nestrpnosti med mladimi. Hipoteza, ki si jo bom zastavila v tem delu je, da strpnost spodbujajo močna socialna omrežja in vezi, ker se pozitivna izkušnja v druženju z drugimi prenaša na pozitiven odnos do drugih na splošno. Nato pa bom preverjala

alternativno hipotezo, ki se glasi, da znanje pridobljeno predvsem v obliki neformalnega izobraževanja skozi šibke vezi igra ključno vlogo pri širjenju in spodbujanju strpnosti.

2. MLADOST IN MLADINA

Mladost je življenjsko obdobje v katerem posameznik prehaja iz sveta otroštva v svet odraslosti. Kot pravi Ule (1988: 12) je mladost v bistvu podaljšano otroštvo ali socialno otroštvo, ker je odvisna od raznih institucij (družina, šola, cerkev, ...), ki poskušajo nadzirati mlade in jim predpisovati potek vzgoje in izobraževanja. Mladost kot življenjsko obdobje se je začela šele v industrijski družbi. Bistveno vlogo pri njenem nastanku je imela institucija obveznega šolanja otrok. Vedno daljše šolanje je privedlo do tega, da se je izoblikovalo posebno življenjsko obdobje imenovano mladost, šola pa je postala poglobljena institucija z nadzorno in vzgojno funkcijo nad mladostniki (Ule 1996: 10).

Šele na začetku dvajsetega stoletja je prišlo do sociološke tematizacije mladosti. Znan ameriški psiholog Hall je razvil koncept mladosti kot življenjskega obdobja. Hall trdi, da mladost ali adolescenco zaznamujejo viharništvo, stresi in upori proti avtoritetam. Desetletja sta teorije mladosti in mladine obvladovali Hall-ovi metodologiji, ki sta bili temelj sociološke tematizacije mladosti:

- idealizacija mladosti – mladi kot up in obet prihodnosti
- podcenjevanje mladosti – mladost kot problematično življenjsko obdobje.

(Ule 1996: 16).

Lastnosti, ki zaznamujejo mladost so kompleksne in se med seboj prepletajo, zato je mladino težko opredeliti kot homogeno družbeno skupino. Ule (1996:10) navaja naslednje dimenzije mladosti, ki se medseboj prepletajo:

- Faza v življenjskem poteku posameznika.
- Socialna skupina, katero označujejo določene oblike vedenja v vsakdanjem življenju, kulturi, politiki, itd.
- Nepopolni socialni status – neodraslost.
- Starostna kohorta ali zgodovinsko strukturirana generacijska enota.
- Idealni vrednotni pojem – mladost v smislu vitalnosti, duševne svežine in živahnosti.

Mladost v svojem pomenu zajema obdobje, ko mlad človek ni več otrok, ni pa še prepoznan za odraslega. Zaradi svoje vmesnosti med dvema razmeroma trdno definiranimi in dobro prepoznavnima življenjskima obdobjima, je mladost labilno in ambivalentno razvojno obdobje, ki zahteva še posebno skrb in nadzor odraslih (Ule v Gillis 1999: 241). Mladost je torej določena z zaključkom otroštva, prekinitvijo močne odvisnosti od odraslih, z odgovornostjo in zahtevami, ki jih družba nalaga mladostniku, da lahko vstopi v svet odraslosti.

2.1 MLADOST KOT KRITIČNO ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

Mladost je v današnji družbi zaznamovana z vedno večjo individualizacijo. Ponudba možnosti in svobod mladih je vedno večja, večja je odgovornost katero mladi prevzemajo na svoja ramena, hkrati pa se medosebne in družbene vezi rahljajo. V današnji družbi socialna negotovost narašča. Individualizacija življenja prinaša poleg velikega spektra možnosti tudi obremenitve, neugodje in nemir, ki obremenjuje mlade. Tveganja na življenjski poti se zgostijo predvsem pri tistih mladih, ki nimajo primerne ekonomske in socialne opore družine, so pomanjkljivo izobraženi in jim grozi nezaposlenost. Sodobno pluralistično družbo označuje tudi upadanje trdnih pravil in življenjskih usmeritev na katere bi se lahko naslonili v obdobjih osebnih kriz, kar pomeni dodatno bremenitev za mlade.

Vsi izzivi in problemi s katerimi danes soočajo mladi povečujejo njihovo socialno in psihološko ranljivost. Mladim se na njihovi življenjski poti stopnjujejo težave, kopičijo se jim problemi, ki se medseboj prepletajo (slab šolski uspeh, nizka izobrazba, slabe zaposlitvene možnosti, materialne, socialne, emocionalne težave,...) (Ule 2000: 26).

Izhodišče problemske situacije so torej družbeni pogoji v katerih živijo mladi. Družbenim zahtevam, kot sta storilnostni pritisk in zaposlitev, kot pogoj za priznanje statusa odraslosti, se mladi ne morejo izmakniti. Socialna ranljivost posameznika torej ni zgolj individualno-psihološka kategorija, ampak se nanaša na vsakdanje in družbeno okolje posameznika (Ule 2000: 27–28). Na socialno ranljivost mladih pomembno vplivajo (poleg socialnih, ekonomskih in kulturnih kapitalov staršev) tudi njihove interakcijske kompetence. Interakcijske kompetence so sposobnosti sodelovanja, razumljene so kot skupna oznaka za pozitivno samopodobo, relativno čustveno stabilnost, komunikacijske sposobnosti,

jezikovna znanja, splošna razgledanost in aktivna uporaba računalniške tehnologije (Renner 2000: 214). Na interakcijske sposobnosti mladih vplivajo predvsem družinsko okolje in dostopnost virov v širšem družbenem okolju.

2.1.1 Položaj mladih v Sloveniji

Mladi se soočajo z vedno večjimi pritiski s strani staršev in družbe v kateri odraščamo. Danes je pomembno biti uspešen. Včasih je bila končana srednja šola smatrana kot dobra podlaga za solidno službo in finančno urejeno življenje. Danes je končana univerzitetna izobrazba nekaj običajnega in posamezniku ne zagotavlja službe, kaj šele dobre službe. Konkurenca na trgu dela je tako velika, da so mladi prisiljeni v borbo za obstanek. Soočajo se s finančno negotovostjo in strahom pred prihodnostjo. Posledica strahu pred brezposelnostjo je lahko doživljanje ostalih posameznikov kot konkurentov na trgu delovne sile.

Sodobne družbe, med katere spada tudi slovenska, zahtevajo zgodnja miselna in vedenjska prilagajanja ob nasprotujočih se pogojih zanje. Podaljšano izobraževanje in obdobje ekonomske odvisnosti je v nasprotju z zahtevami po zgodnjih izbirah in prevzemanjem odgovornosti zanje. Podobno so si nasprotujoči tudi izzivi, ki prihajajo iz sveta preko medijev. Ti mediji ponujajo multikulturalnost, globalni internacionalizem, informacije o drugih kulturah in drugačnih življenjskih stilih, kar mladim razširja obzorja in jih osvobaja nacionalnih ujetosti, po drugi strani pa zlahka povzroča nove stiske in negotovosti (glej: Ule 2003).

Mladostniki so pod velikim pritiskom da si pridobijo čim več in čim višjo izobrazbo, visoko kulturno raven in nanju vezana »priznanja«, »spričevala«, »nazive«, ki omogočajo družbeno promocijo, kariero, privilegije. Poleg tega ponuja družba tudi vzporeden sistem formalnih in neformalnih priznanj v potrošnji in pri dosežkih v prostem času (šport, mediji, modni stili, posebne spretnosti). Konkurenca na kariero, priznanja in spričevala vpliva na podaljševanje mladosti. Investicija v izobrazbo in osebnost mladostnikov pomeni vedno večji in osrednji strošek družin, uspeh mladih pa poglavitno merilo uspešnosti družin (Ule v Gillis 1999). Od mladega človeka se pričakuje, da bo dosegel ali celo presegel socialni status, kakršnega imajo ali so imeli starši. To deluje kot pomembna motivacija, vzpodbuda

za premagovanje težav in ovir ali kot obremenitev in frustracija (Ule in Mihelj 1994).

Izobraževalni sistem, prostočasni (sub)kulturni sistem in sistem prehoda v zaposlitev so tri institucije, ki dominirajo v obdobju mladosti. Poudariti je treba predvsem sistem prehoda v zaposlitev. Strah pred nezaposlenostjo je izpodrinil klasične mladostniške probleme. Bolj kot se posameznik bliža koncu šolanja, večji je strah (Ule 2000). Šele uspešen prehod v zaposlitev mlade postavi v položaj enakopravnih članov družbe, saj jim zaposlitev zagotavlja socialno-ekonomsko neodvisnost. Brezposelnost je problematična z vidika umeščanja v sistem dela (npr.: vpliv brezposelnosti na oblikovanje odnosa do dela in delovne etike) in z vidika negativnih psiholoških posledic (npr.: razvoj slabe samopodobe) ter širših družbenih posledic (npr.: podaljševanje ekonomske in socialne odvisnosti mladih) (Trbanc 2005: 161–162).

Slovenija je po osamosvojitvi pričela preobrazbo v smeri postsocialistične družbe, katero med drugim zaznamuje liberalizacija trga delovne sile. Posledice liberalizacije trga delovne sile so vidne v širjenju socialnih problemov, ki v prejšnjem sistemu niso obstajali ali pa je bil njihov obseg zanemarljiv. Predvsem v začetku samostojne države sta se stopnja brezposelnosti in stopnja obsega revščine drastično zvišala in se na tej stopnji obdržala skoraj 10 let. V tem obdobju se je tudi povečala dohodkovna neenakost (Črnak–Meglič 2005: 17–18). Mladi v Sloveniji so tista skupina, ki je najbolj izpostavljena tveganju absolutne revščine. Absolutna revščina nastopi, ko posameznik nima sredstev za pokrivanje minimalnih življenjskih stroškov (Stropnik 2005: 64–65).

Mladost na trgu delovne sile je lahko konkurenčna prednost in slabost. Pomanjkanje delovnih izkušenj je običajno glavna konkurenčna pomanjkljivost mlade delovne sile. Mladi, ki iščejo delo običajno že imajo določene delovne izkušnje, katere si pridobijo skozi delovne prakse in študentsko delo. Vendar pogosto te izkušnje niso neposredno vezane na poklicno področje za katerega so se mladi izobraževali. Konkurenčna prednost mlade delovne sile je najnovejše in kompleksno znanje, katerega spremljajo spretnosti in kompetence, ki so pri iskanju zaposlitve ključnega pomena zaradi spreminjajoče se narave dela in delovnih procesov. Del tega znanja, spretnosti in kompetenc si mladi pridobijo preko izobraževanja, del pa skozi prostočasne aktivnosti, ki so del odraščanja v sodobnih družbah in so posledica socializacije in različnih izkušenj, ki jih mladostniki pridobijo ali ne v času osebnostnega formiranja. V tem kontekstu se govori o polarizaciji mladih na

zmagovalce in poražence na trgu delovne sile, pri čimer je poleg formalne izobrazbe pomemben tudi sociokulturni kapital. Zmagovalci naj bi bili mladi, ki prihajajo iz srednjega sloja, so dobro izobraženi, razgledani, komunikativni, prilagodljivi in imajo mednarodne izkušnje, kot so potovanja in študij v tujini. Poraženci pa naj bi bili mladi, ki izhajajo iz delavskih družin s tradicionalnimi vrednotami, nižje izobraženi, manj fleksibilni in s slabše razvitimi sposobnostmi komuniciranja (Trbanc 2005: 161–167). Tako vidimo, da se še pred vstopom v odraslost pokažejo ločnice med uspešnimi in neuspešnimi.

2.1.2 Vrednote in življenjski stili mladih v Sloveniji

Mladi ne zanjo ceniti medsebojnih odnosov, strpnosti, solidarnosti, socialne pravičnosti, komunikacije... V krutem svetu tekmovanja je temeljna vrednota mnogih mladih denar. Kdor ga ima je uspešen, kdor ne je "luzer". Pomembno je, v kakem avtomobilu se pripelješ na zabavo, ali nosiš obleko znanih oblikovalcev, si dal za frizerja več kot 80 EUR... To so dejstva, pred katerimi si ne moremo zatiskati oči. (Vaupotič 2003).

Ule (2003) ugotavlja, da se za današnji vrednotni prostor značilen dokaj neorganiziran, fluiden in praviloma nehierarhiziran sklop vrednot, ciljev in idealov. Zato lahko le pogojno govorimo o dobro zarisanih vrednotah in o jasnih preferencah med vrednotami in cilji. Podobno velja za "nevrednote". Gre za kompleksne vzorce reakcij na sedanje situacijske izzive in pričakovanjem prihodnosti.

Mladi se soočajo s stisko po iskanju družbenih resursov za preživetje, v skladu s tem se spreminja vrednotni naboj mladine. Jeraj (2003) ugotavlja, da je zanimanje mladih za sodelovanje na področju kolektivnih aktivnosti majhno. Pozornost mladih je usmerjena k individualnim ciljem. Neugodni položaj pri iskanju zaposlitve, nestabilnosti in nesposobnosti institucij ter združenj za reševanje problemov še dodatno povečuje odmik mladih od širše družbene aktivnosti. Mladino zanimajo prvenstveno področja, ki se neposredno dotikajo njihove kariere ali ekonomskih možnosti. Karierizem in svobodomiselnost, ki prši vrednote še dodatno povečuje družbeno razslojenost. Ne drži dejstvo, da mladi nimajo vrednot, avtorica ugotavlja, da so le zelo razpršene. Gre za vsesplošno individualizacijo vrednot, kolekcijo interesov, v neorganiziranem vrednotnem prostoru, ki obkroža mlade. Seveda pa je za funkcioniranje družbe potreben neki

vrednotni okvir, da ta lahko deluje v prihodnosti. (Jeraj 2003).

Življenjski stili mladih so deloma posledica vrednot in preišljenih odločitev, ki se spreminjajo pod vplivom širših družbenih sprememb. Izbire življenjskih stilov so lahko določene s ponujanim in občutek izbire je lahko le navidezen. Kljub temu pa so mladi tudi aktivni soustvarjalci svojih življenjskih stilov (Ule 2000 v Boškić 2005: 299). Življenjski stili so tesno povezani z vrednotami. Oblikovanje vsakdanjega življenja in vrednotnega sistema je za mlade del vsakdanjega iskanja ravnotežja med osebnimi željami in pričakovanji ter možnostmi in zahtevami družbe. Socialno ozadje, družbene okoliščine in nagle spremembe v katerih mladi danes živijo so odražajo v njihovih življenjskih stilih (Boškić 2005: 300–315). Med ključna življenjska področja mladih v Sloveniji sodijo družina in prijatelji. Med najpomembnejše sodijo člani ožjega druženskega kroga in najintimnejši prijatelji, ti so tudi tisti, ki jim mladostniki v Sloveniji najbolj zaupajo (Ule 2000: 75 v Boškić 2005: 300).

3. STRPNOST IN NESTRPNOST

"(Ne)strpnost ni zgolj navaden izraz, pač pa je koncept. Koncept, ki ima svojo povsem določeno in dolgo zgodovino, pa tudi zapovedano vsebino, ki smo ji – kolikor jo nameravamo ustrezno uporabljati kot koncept – zavezani." (Kuzmanić 2003: 154)

Strpnost je konkretna konceptualna rešitev, ki je nastala ob eni večjih evropskih zagat v času reformacije. Reformatorji so se pred nekaj manj kot 500 leti skušali ločiti od že takrat "sklerotičnega" katolicizma z novimi idejami in rešitvami. Ob tem je prihajalo do verskih in drugih konfliktov, med katerimi niti dolgotrajne vojne in masakri niso bili redkost. Velikanski razcep znotraj krščanstva, ki je zazijal na točki razlike med katoliki in reformatorji, je bil do te mere neznosen, da je preprosto klical po tem, da se iznajde neka nova formula, ki bi omogočila znosno življenje razcepljenega krščanstva v prihodnje. Ta znosnost ali prenašanje (kar je eden možnih prevodov izraza "tolerance"), je bila iznajdba, ki se od tedaj v zgodovini mišljenja predstavlja kot strpnost ali tolerantnost (Kuzmanić 2003). Nestrpnost ima torej svoje korenine v veri in politiki, ki izhaja iz 16. stoletja. Takrat se je Evropa znašla v težkem obdobju, zaznamovanem z verskimi spori in vojnami, katerega svetla točka so bili renesančni humanisti: John Locke, William Chillingworth, Jacobus Acontius in Erazem Rotterdamski. Ti humanisti so želeli doseči versko enotnost na miroljuben način, v čimer so se razlikovali od njihovih sodobnikov. V tem obdobju se torej pojavi nestrpnost, ki rodi tudi svoje nasprotje -duh strpnosti.

Pojem strpnosti je precej zanimiv, ker je težko določiti, ali s seboj nosi neko negativno ali neko pozitivno konotacijo. Pogosto se smatra, da je biti strpen lepa lastnost človeka. Da je strpen človek tisti, ki dopušča drugačnost. Po drugi strani pa se prav ta isti pojem razume prav nasprotno kot slaba lastnost. Biti strpen pomeni biti sposoben vzdržati v trpljenju in trpnosti. To pomeni, da strpen človek vzdrži tudi ko trpi, ko ga nekaj moti in muči, mu gre na živce itd. Strpen človek tudi takrat ostane miren, zavzame trpno pozicijo. Ta vsakodnevna raba pa se povsem ujema z določeno teoretsko razlago strpnosti, kakršna izvira iz besedila z naslovom Pismo o toleranci, ki ga je pred več kot tristo leti napisal angleški filozof John Locke. Iz Lockove opredelitve strpnosti lahko razberemo prav podobno razlago tega pojma. Da lahko govorimo o strpnosti, potrebujemo nek element drugačnosti, ki jo vrednotimo nižje oz. slabše kot sebe. Šele do te drugačnosti, ki nas moti in se nam zdi manj vredna drugačnost, šele do takšne drugačnosti smo lahko strpni. To je

drugačnost, ki je ne odobravamo, ampak jo vseeno dopuščamo, pripravljeni smo to pretrpeti, stisniti zobe, pogledati vstran itd. Ker smo strpni. Ali lahko zdaj še vedno razumemo strpnost kot enega lepših lastnosti človeka? To je namreč človek, ki iz takšnih in drugačnih razlogov pusti drugačne pri miru, toda to drugačnost vrednoti kot nekaj slabšega od sebe samega. Ta človek po tihem obsoja in sovraži, toda ne aktivira te svoje nastrojenosti. Če jo aktivira, je označen kot nestrpen. Vidimo lahko torej, da se na dnu te tako hvaljene lastnosti strpnosti pravzaprav nahaja izrazito negativno in slabšalno vrednotenje drugačnosti (glej: Babič 2007).

Strpnost je socialni, kulturni in verski termin, ki se nanaša na individualno prakso sprejemanja drugačnosti. Strpnost pomeni spoštovanje, sprejemanje in upoštevanje bogate raznolikosti kultur našega sveta, naših oblik izražanja in oblik biti človek. Negujejo jo znanje, odprtost, komunikacija, svoboda mišljenja, zavest in verovanje. Strpnost je vrlina, ki omogoča mir, nadomešča kulturo vojne s kulturo miru. Ni zgolj ugodnost, predvsem je aktiven odnos spodbujen s priznavanjem univerzalnih človekovih pravic in temeljnih svoboščin ljudi. Strpnost je harmonija različnosti (UNESCO 1995).

V današnjem modernem svetu ima strpnost večji pomen kot kdajkoli prej. Živimo v dobi označeni z globalizacijo, naraščajočo mobilnostjo, komunikacijo, sovisnostjo, migracijami, urbanizacijo in spreminjajočimi se družbenimi vzorci. Vsak del našega sveta je karakteriziran z raznolikostjo zato pomeni nestrpnost potencialno grožnjo vsaki državi, regiji, mestu ali skupnosti. Strpnost je nujna med posamezniki, v družini in na nivoju skupnosti, zato bi bila potrebna aktivna promocija oblikovanja odprtosti duha, medsebojnega poslušanja in solidarnosti v šolah, na univerzitetah in na delovnih mestih (UNESCO 1995).

Nestrpnost pa pomeni nespoštovanje drugačnosti in se kaže v zavračanju svobode mišljenja, delovanja in verovanja. Nestrpnost pomeni, da so ljudje obravnavani drugače, v negativnem smislu, zgolj zaradi svojega verovanja, spolne usmerjenosti ali preprosto načina oblačenja in stila frizure. Nestrpnost ne sprejema drugačnosti. Leži v temeljih rasizma, ksenofobije, homofobije in diskriminacije (United for Intercultural Action 2006).

3.1 POKAZATELJI NESTRPNOSTI

Stereotipi in predsodki obstajajo v naših glavah in so naše prepričanje o lastnostih določene skupine ljudi ali posameznikov. Najprej se oblikuje stereotip, ki nima nujno negativnega naboja. Stereotip se lahko prelevi v predsodek, ki že odraža naše stališče do določene skupine ljudi ali posameznika. Ko se predsodek udejani pa govorimo o diskriminaciji. Diskriminacija je torej udejnjena nestrpnost, ki zavzema različne oblike. Iz kje izhajajo stereotipi, predsodki in diskriminacije ter kakšen pomen imajo, bom skušala opredeliti v nadaljevanju tega poglavja.

Stereotip je ustaljeno prepričanje ali razmišljanje celote relativno stabilnih, prekomernih generalizacij o skupini ljudi, ki poudarja le tipične in nam pomembne poteze neke skupine. Nastanejo z oblikovanjem sklepov na podlagi omejenih informacij, ter zaradi potrebe po poenostavljanju kompleksnih pojavov. Osnovna funkcija stereotipov je poenostavljanje stvarnosti, vendar imajo stereotipi še nekatere druge vzroke uporabe: obrambni mehanizem, izražanje pripadnosti neki skupini, samovrednotenje, identiteta, strukturiranje, hitrejša orientacija itd. (Vec 2005).

Stereotipe ločujemo glede na valenco: pozitivni ali negativni in na področje na katerem se pojavljajo: nacionalni, rasni, etnični, spolni, starostni itd (Vec 2005).

Predsodki so nepreverjena stališča do druge skupine ljudi, ki temeljijo na tako imenovanih predsodbah, ki so površne sodbe na osnovi pomankljivih informacij, spremljajo pa jih močna čustva (Vec 2005). Predsodke sprožajo določeni dražljaji, izražajo prvenstveno pripadnost neki družbeni skupini in vključujejo intenzivno negativno (lahko celo sovražno) emocionalno reakcijo do oseb s katerimi je predsodek povezan. Običajno vsebujejo: nepriznavanje vrednosti, omalovaževanje in podcenjevanje neke nacije, rase ali kakšne druge družbene skupine.

Teorije predsodkov zajemajo biološke, psihoanalitične, kulturološke in sociokognitivne razlage. Poudarim naj predvsem kulturološko razlago teorije predsodkov: teorijo "Grešnega kozla". Toerija Grešnega kozla pravi, da se določena manjšina ali posameznik v večji ali manjši skupini obravnava kot izključni krivec za obstoječe stanje. Ta teorija naj bi pokazala kako predsodki nastajajo kot posledica potreb, da se za težko ekonomsko

situacijo obtoži nekdo drug, ponavadi določena manjšina (Rus 1999: 124).

Predsodki so škodljivi (nekdo ima korist na račun drugega (drugih), zadovoljujejo potrebe po prestižu in ugledu, osvobajajo nakopičeno agresijo, niso osnovani na dejstvih in objektivnemu stanju, ampak so v svoji posplošenosti v nasprotju z realnimi dejstvi. Predsodki so zelo stabilni in se težko spreminjajo (ker so nedostopni za razumske razlage). Izvirajo iz sociopsiholoških motivacij, kognitivnih procesov in / ali sociokulturnih vplivov na posameznike in njihove skupine. Funkcija predsodkov po individualistični paradigmi je korist in premeščanje čustev (Vec 2005).

Predsodek je mogoče videti kot strategijo za vzdrževanje in krepitev moči dominantne skupine v družbi, s katero prisiljuje neko drugo skupino. Gre za strategijo demoniziranja skupine. Zato se tvori implicitni ali eksplicitni konflikt, v katerega se psihološko vplete ostale člane skupine, da večina začne gledati na drugo skupino kot nevarno, ogrožujočo, sovražno za lastno skupino (kot celoto). S tem se skupini podeli legitimnost za prisiljevanje druge skupine.

Predsodek torej ni nekaj, kar bi tvorilo prisilo, ampak je prisila tista, ki »uporabi« predsodke, saj z njimi skupina utemeljuje nevarnost, grožnjo, ki jo predstavlja druga, prisiljevana skupina in si s tem podeli legitimnost za prisilo (Vec 2005).

Betlehemovih deset načel predsodkov razlaga kako socialno učenje, kognitivni procesi, medskupinski in kulturni dejavniki vplivajo na nastajanje, ohranjanje in razvoj nestrpnosti v družbi (Rus 1999: 125).

- Za nastanek predsodkov naj bi bil potreben način mišljenja in posebne osebne lastnosti tistega, pri katerem predsodek nastaja.
- Ko sta dve skupini enkrat v konfliktu, postane pristransko razločevanje med skupinama (diskriminacija) pravilo socialnega vedenja.
- Manj ko je ustreznih informacij, več je možnosti, da nastane določen stereotip.
- Socialno sprejeti stereotipi in stališča imajo lahko velik vpliv na posameznikovo vedenje.
- Predsodki lahko obstajajo kot samouresničujoče prerokbe.
- Socialne kategorije ljudi, ki so stereotipizirani, se lahko v določenih situacijah hitro

spreminjajo.

- Predsodki vztrajajo toliko časa, kolikor vztraja socialna norma, ki nastane s procesi diskriminacije.
- Inteligentnost, pripadnost višjemu socialnemu sloju in višja izobrazba naj bi bili manj povezani s predsodki.
- Največji del predsodkov naj bi se otroci naučili v družini.
- Diskriminacija se lahko pojavi pri otrocih že zelo zgodaj, vendar se stalnejša stališča oblikujejo šele, ko so starejši.

Na stabilnost predsodkov vpliva več dejavnikov:

- pomagajo zadovoljiti zelo močan motiv po prestižu in ugledu (druge se vidi kot inferiorne in manj vredne – zato lastna skupina »pridobi« na ugledu),
- omogočajo osvobajanje nakopičene agresivnosti (zlasti takrat, ko je določeni skupini in posameznikom znotraj nje) preprečeno zadovoljevanje različnih motivov oz. potreb - do sproščanja agresivnosti običajno pride tam, kjer je to najlažje in najbolj varno,
- k vzdrževanju pripomore tudi racionalizacija
- tendenca, da se za neutemeljene in neopravičljive postopke najde razloge, s katerimi se ti postopki in predsodki, ki iz njih izvirajo, opravičujejo (cilj opravičuje sredstvo) (Vec 2005).

Diskriminacija pa je udejanjen predsodek. Je razlikovanje in posledično zapostavljanje oziroma dajanje manjših pravic ljudem na osnovi določenih značilnosti, denimo rase, spola, starosti ali veroizpovedi (Wikipedia 2006). Diskriminacijo lahko delimo na neposredno in posredno. O neposredni diskriminaciji govorimo takrat, ko se določeno osebo obravnava manj ugodno kot drugo v primerljivi situaciji, in sicer zaradi rasne oziroma etnične pripadnosti, vere in prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti. O posredni diskriminaciji pa govorimo takrat, ko na videz nepristranski ukrep, kriterij oziroma ravnanje postavlja posameznika v neugoden položaj na podlagi rasne oziroma etnične pripadnosti, veroizpovedi ali prepričanja, invalidnosti, starosti oziroma spolne usmerjenosti, razen če postopek objektivno utemeljuje legitimna namera (RESPECT 2006). Kaj je torej diskriminacija? Sama beseda diskriminacija sicer pomeni razlikovanje oz. delanje razlike, toda pojem diskriminacije kot ga večinoma uporabljamo ima določeno politično konotacijo. Gre namreč za prav določeno razlikovanje, in sicer za

razlikovanje pri podeljevanju in udejanjanju pravic. Diskriminacija zato v tem oziru pomeni predvsem neenakopravnost (Babič 2007).

V Poročilu o človekovem razvoju – Slovenija 2000–2001 (stran: 65) se različni tipi diskriminacije ponazarjajo preko dveh vidikov :

- diskriminacija do *drugih* (glede na spol, raso, jezik, državo, itd.)
- diskriminacija do *drugačnih* (glede na način življenja, politično, versko ali spolno naravnost, itd.).

To razlikovanje med drugimi in drugačnimi bom uporabila tudi v empiričnem delu diplomske naloge.

3.2 VREDNOTE IN NESTRPNOST

Vrednote so v življenju posameznika velikega pomena. Človek pravzaprav ne more obstajati, ne da bi nenehno vrednotil kaj je zanj dobro in kaj ne. Za človekovo naravo je značilno prizadevanje za doseg ciljev – vrednot. Vrednote so pomembni, kompleksni pojavi in pomagajo človeku uravnavati njegove odnose s samim seboj, z drugimi ljudmi, z družbo. Tukaj pa se kaže tudi njihova vloga pri ocenjevanju drugih ljudi ali skupin, saj človeka usmerjajo pri njegovem zavzemanju številnih stališč, pri ocenjevanju številnih informacij, ki jih nenehno dobiva in tako obnašanje v skladu s tem. Torej so tesno povezane s snovjo mojega diplomskega dela – z odobravanjem soljudi. Vrednote so temelj človekove moralnosti, ki plemenitijo njegovo osebnost kar pomeni, da ne more biti družbene moralnosti brez vrednot ali s konfliktnimi vrednotami.

Varga (2001 v Rus in Toš 2005) meni, da je postmoderni sindrom, katerega srečujemo v današnji družbi po svoji funkciji in vsebini, ambivalenten sistem, ki odpira različne razvojne poti. Postmodernizem je ostal brez razvojnega kompasa in se zaradi tega pogreza v situacijsko etiko, ki v etične norme vnaša vedno večji relativizem. Med številnimi elementi postmoderne vrednotnega sindroma, vzbujata pozornost predvsem individualizem in postmaterializem. Kot nadalje navaja Ule (1997 v Rus in Toš 2005) sta preusmeritvi na individualizem in postmaterializem najpogosteje prisotni pri mlajših segmentih

prebivalstva. Za to preusmeritev je značilno vzdrževanje kakovosti medosebnih odnosov, gojenje inovativnih oblik vsakdanjega življenja in strpnost do drugačnosti. Ule tukaj govori o prosocialnem individualizmu na medosebni ravni in o strpnosti do drugačnega na nadosebni ravni.

Rus in Toš (2005) ugotavljata, da so mlajši, bolj izobraženi prebivalci sodobnih družb bistveno bolj strpni do etničnih manjšin in novih življenjskih stilov, še posebej kadar gre za odnose med spoloma. Pomembne razlike se kažejo v gospodarski in politični stabilnosti držav. Mladi v stabilnejših družbah so bistveno bolj strpni do drugačnih kot mladi v politično nestabilnih, gospodarsko stagnirajočih družbah, kjer so mladi bolj nestrpni kot ostalo prebivalstvo (Inglehart 1997 v Rus in Toš 2005). Avtorja nadalje ugotavljata, da je ksenofobija predvsem odziv na negotovo okolje v katerem živi posameznik ali družbena skupina. Odprtosti ne gre pričakovati tam, kjer je negotovost ali ogroženost ljudi na visoki ravni (Rus in Toš 2005).

Avtorja ponudita razlago, da so v bolj izobraženih družinah težnje po materialnih dobrinah razmeroma manjše, zato pride prej do zadovoljitve materialnih in aktiviranja nematerialnih potreb in storitev. Analiza postmaterialistične usmeritve slovenske družbe je pokazala, da ta sovпада z naslednjimi značilnostmi respondentov:

- višja kakovost življenja
- boljše zdravstveno stanje
- večje zadovoljstvo z delom
- manjše poudarjanje trdega dela pri vzgoji otrok
- pogostejše poudarjanje strpnosti in spodbujanje fantazije
- manj tradicionalno pojmovanje družine
- pogostejše poudarjanje, da ima ženska enako potrebo po samouresničitvi kot moški
- bolj relati ven odnos do tega kaj je dobro in kaj slabo
- manjše zavzemanje za vladno regulacijo gospodarstva

(Rus in Toš 2005)

V najširšem smislu bi lahko vrednote označili kot notranji kompas za naša ravnanja, ki ga razvijemo v procesu odraščanja in osebnega dozorevanja. Vrednote so vsebinsko različne, vendar pri vsakemu posamezniku lahko prepoznamo njihov vpliv v pozitivni ali negativni smeri. Poleg vrednot vpliva na človekovo obnašanje vrsta notranjih in zunanjih dejavnikov, ki so povezani z osebnostno strukturo posameznika in s specifičnostmi okolja,

v katerem se posameznik nahaja. Poleg motivov in vrednot imajo velik vpliv na naše obnašanje tudi naši vzorniki. Prvi in hkrati najpomembnejši vzorniki so naši starši, ki nas oblikujejo predvsem z zgledi. Poleg njih vplivajo še vzgojitelji, učitelji, vrstniki in razni vzorniki, ki jih propagirajo množični mediji. Ker se lestvice vrednot v zunanjem okolju lahko bistveno razlikujejo od lestvice vrednot, ki jih razvijamo v družini, se lahko hitro znajdemo v precepu, kako postaviti osebno lestvico vrednot in kako ravnati. V tranziciji družbenih sistemov je neskladje med različnimi lestvicami vrednot še posebej prisotno. V pretekli zgodovini so razne institucije podajale veliko bolj enovit sistem vrednot, danes pa temu ni tako in naš vrednotni sistem je neprestano na preizkušnji. Ob poplavi različnih informacij in vplivov se moramo nenehno odločati in presojeti kaj je v skladu z našim vrednotnim sistemom in kaj ne. To odločanje je še posebej naporno za odraščajočega človeka, ki lahko zaradi prenasičenosti zavzame apatično držo ali pa ravna naključno, po principu "linije najmanjšega odpora". Za osebno izgradnjo in razvoj pa predstavlja ta drža precej trhlo. Otrok v družini prevzema vrednote z modelnim učenjem (opazovanje in po podlago).

Temeljne vrednote se v procesu socializacije oblikujejo že zelo zgodaj. Najpomembnejšo vlogo ima pri tem družina, ki predstavlja temeljni kamen za otrokovo lestvico vrednot. snemanje vrednot staršev) in z vzgojo (Jerman Novak 1999). Lahko bi se reklo, da se otroci in mladi učijo od družine, z opazovanjem starejših. Torej se pojav nestrpnosti današnje slovenske družbe prenaša na mlade.

3.2.1 Nestrpnost in nasilje med mladimi

Naša družba je bolj raznolika, kot se tega zavedamo. V stik z drugačnostjo prihajajo mladi tudi v šolah, ki jih obiskujejo sovrstniki iz različnih kulturnih ozadij. Zato se moramo pravilno spoprijeti z nastajajočimi težavami. Potruditi se moramo spodbujati strpnost med vse bolj raznoliko mladino. Drugačnost je treba predstaviti kot nek izziv, ne pa kot nekaj, česar bi se bilo treba bati.

Vrstniško nasilje v šolskem prostoru je posebna oblika nasilja in izražanja nestrpnosti otrok. Njegova najsplošnejša opredelitev je, da je to oblika ustrahovanja ali trpinčenja, storjena namenoma, praviloma žrtvi, ki je psihično in/ali fizično šibkejša in se ne zmore braniti. S stališča žrtve to pomeni izpostavljenost agresivnemu vedenju oziroma negativnim dejanjem, ki jih je povzročil njegov sovrstnik ali skupina sovrstnikov v daljšem časovnem obdobju. Nasilje med vrstniki je zelo splošen pojem, ki zajema širok spekter različnih oblik nasilja (nadlegovanje, zasmehovanje, skrivanje potrebščin, izključevanje iz skupine, brcanje in podobno). Raziskovalci poudarjajo, da je problem trpinčenja težko definirati in meriti, vedno pa ga je treba obravnavati od znotraj družbenega konteksta. Pri nasilju mladih se moramo zavedati, da se v okoljih v katerih mladi živijo in ustvarjajo, zrcalijo družbeni problemi in prevladujoče vrednote (Antončič 2005: 261).

Prevladujoče mnenje je, da na nasilno vedenje vplivajo različni dejavniki hkrati in da je nasilje večinoma posledica nerazrešenih socialnih težav in konfliktov. Strokovnjaki agresivnim otrokom pripisujejo nekaj skupnih značilnosti (večinoma izhajajo iz družin v katerih so poudarjeni avtoriteta, moč in materialni uspeh), večkrat pa so tudi sami žrtve ustrahovanja in drugih oblik nasilja, največkrat v svoji družini. Ne smemo pa zanemariti pomena vrstniškega vpliva, pomena šolskega vzdušja, ko govorimo o medvrstniškem nasilju na šolah, ter otrokovega in mladostnikovega ožjega in širšega socialnega okolja. Ko govorimo o nasilju med vrstniki najpogosteje namenjamo pozornost nasilju, ki se dogaja na osnovnih in srednjih šolah, vendar pa se nasilje med mladimi pogosto dogaja tudi v okolici šole, v družini, na ulici, v gostinskih lokalih in drugje. Otroški in mladinski psihologi pojasnjujejo, da je nasilje pri mladih lahko izraz premagovanja strahu in obvladovanja občutka ogroženosti, način iskanja samopotrditve in priznanja, lahko pa je tudi prikrito samokaznovalno vedenje. Kot pravi Dekleva (2000), nam nasilje mladih

sporoča, da storilec nima zadovoljenih svojih potreb, želja in interesov v skladu z legitimnimi socialnimi pričakovanji (Antončič 2005: 262). Rus in Toš (2005) pa ugotavljata, da je ksenofobija predvsem odziv na negotovo okolje v katerem živi posameznik ali družbena skupina. Odprtosti ne gre pričakovati tam, kjer je negotovost ali ogroženost ljudi na visoki ravni.

Nestrpnost ima več pojavnih oblik in ne gre samo za fizično nasilje kot so brce, modrice, strgane hlače, razbit mobilni telefon, ki so lahko vidne vsem. Očem velikokrat nevidno, je psihično nasilje, trpinčenje, zaničevanje, zmerjanje, grožnje, izključenost iz družbe vrstnikov, obrekovanje, kar je lahko za posameznika še bolj kruto in boleče kot pa je fizično nasilje in lahko prav tako pusti trajne posledice v njegovi duši. Glede na to, da imamo opravka z zelo ranljivo skupino ljudi, bi moral biti poudarek na odpravljanju nestrpnosti med mladimi in njenih posledic v današnji družbi večji.

3.2.2 Spoznavanje in sprejemanje drugačnosti

Sprejemanje drugačnosti in razlik vodi do sodelovanja med ljudmi, pomaga premagovati meje nepoznanega in neznanega, odpira naše osebne in skupinske prostore ter krepi in ne uničuje - kot bi sprva mislili - naše identitete. Strah pred neznanim in nepoznavanje drugačnosti je tisto, kar oblikuje strahove pred izgubo naše lastne identitete. Učenje o drugačnosti, drugačnih načinov življenja vodi do večje tolerance, boljšega medkulturnega sodelovanja in posledično k manjši ksenofobiji. Ideja medkulturnega učenja je pokazati, da je prav to, da smo drugačni, dejansko kreativno in zelo konstruktivno tako za vsako posamezno osebo kot za družbo kot celoto. Cilj medkulturnega učenja je v poslušanju, v komunikaciji med različnimi ljudmi in kulturnimi okolji. Medkulturno učenje govori torej o tem, kako zajeti več pogledov in kako slišati več glasov.

Odnos do vzgoje otrok je, kot kaže raziskovanje vrednot in prepričanj na globalni ravni, pomemben segment kulture. Vrednote in prepričanja, ki zrcalijo podobo o idealnem otroku, so ključni element koherentnih vzorcev, ki jih Inglehart (1997) umešča v procese kulturne modernizacije in postmodernizacije. Kot ugotavlja avtor, se ti vzorci notranje povezanih vrednot oblikujejo glede na zgodovinsko orientacijo družb bodisi v religijo kot tradicionalni vir oblasti, bodisi v državno oblast ali pa poudarjajo razvoj posameznika in skušajo

maksimizirati kakovost življenja (Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 2000–2001: 46).

- **Religiozni vzorec vzgojnih vrednot**, ki združuje vernost z lepim vedenjem in ubogljivostjo prevladuje v državah, kjer religija zavzema pomembno mesto v kulturi in v državah, ki so tehnološko in ekonomsko visoko razvite (Velika Britanija, ZDA, Italija, Indija, Poljska, itd.).
- **Vzgojni vzorec**, ki združuje lastnosti kot so odločnost, samostojnost, varčnost in trdo delo se pojavlja v družbah z dolgoletno državno tradicijo (Kitajska, Japonska) in v tranzicijskih družbah (vzhodnoevropske, baltske države). Močna vloga (nastajajoče) države in prednostna usmeritev teh družb v gospodarsko učinkovitost določata tudi prednostne naloge v vzgoji prihodnjih generacij.
- **Postmoderni vzgojni vzorec**, ki daje prednost lastnostim kot so domišljija, odgovornost, strpnost in spoštovanje drugih pa je prevladujoč v modernih evropskih državah blaginje in deloma v nekaterih špansko govorečih, manj razvitih državah.

Prevladujoča usmeritev se v veliki meri odlikava v prioritetah pri vzgoji otrok. Poudarek na razvoju domišljije ustreza postmodernemu odmiku od materializma in premiku k razvoju posameznika, njegovi samoizpolnitvi, ustvarjalnosti in smiselnemu delu, pa tudi k večjemu pomenu prostega časa in socialnih stikov v življenju. Drugo pomembno postmoderno obeležje je večja strpnost do manjšinskih in subkulturnih družbenih skupin ter ekološka ozaveščenost. Vzgoja otrok k odgovornosti ter k strpnosti in spoštovanju drugih odraža in hkrati omogoča takšno vizijo razvoja družbe (Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 2000–2001: 46–47).

Upadanje pomena vzgoje k strpnosti sovpada s splošno ksenofobično in nestrpno družbeno klimo, značilno za slovensko družbo. Upadanje pomena strpnosti v vzgoji je mogoče pripisati splošnemu naraščanju stopnje nestrpnosti prebivalcev Slovenije do tujcev in različnih stilov življenja, ki je bilo posebej izrazito v obdobju 1992 – 1995, v letih 1995 – 1999 pa nekoliko manj, vendar je v vsem obdobju stopnja nestrpnosti izjemno visoka v primerjavi s svetovnim povprečjem (Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 2000–2001: 47).

Vrednote, ki jih starši vzpodbujajo pri otrocih so pomemben kazalec vrednotnih orientacij in v veliki meri odražajo kulturne vzorce celotne družbe. Analiza želenih lastnosti otrok v Sloveniji tako v letu 1995, še bolj pa v letu 1999 nakazuje premik v smeri postmaterialistične usmeritve. V letu 1999 iz postmaterialističnega vzorca izpade le ena temeljna vrednota – strpnost. Strpnost se ne vzpodbuja niti v družini niti v šolskem sistemu, kjer so pred sodelovanjem poudarjeni predvsem uspeh, dosežki in tekmovalnost, ne pa sodelovanje in kvalitete posebnosti in drugačnosti (Poročilo o človekovem razvoju – Slovenija 2000–2001: 48). Mladost in mladina sta rezultat razvoja in sprememb v sodobnih družbah, obenem pa sta s svojimi hitrimi reakcijami na te spremembe občutljiv barometer in napovedovalec bodočih družbenih tokov. Že nekaj desetletij velja ugotovitev, da bo to, kar danes dela, govori, mlada generacija, jutri splošen vzorec obnašanja in delovanja (Ule 2003).

4. SOCIALNI KAPITAL

Socialni kapital se izraža, ko stopamo v medsebojne odnose z drugimi ljudmi, ko pride do interakcij in omrežij, ki se vzpostavljajo v družbi na podlagi skupnih vrednot. Socialni kapital pomeni tudi družbeno zaupanje in vezi, ki prispevajo k temu, da ljudje delujejo koordinirano in kooperativno v skupno korist. Socialni kapital torej predstavlja pogonsko sredstvo za razvoj civilne družbe, organizacij in socialnih omrežij, ki delujejo v prostoru sodobne družbe (Juričan 2007). Zakaj je torej krepitev socialnega kapitala tako pomembna za našo družbo? Ker je osnova za izgradnjo uspešne družbe kamor spada tudi medsebojno spoštovanje med ljudmi ali drugače rečeno strpnost.

4.1 OPREDELITEV SOCIALNEGA KAPITALA

Nekateri avtorji povezujejo izvor obravnave socialnega kapitala z deli Hanifana in Jacobsa. Rossi ima zasluge za zgodnjo omenitev izraza družbeni resursi. Laumann se je zgodaj lotil obravnave odnosa med socioekonomskim statusom in družbenimi viri. Sčasoma so se strokovnjaki zedinili, da so resursi (viri) drugega reda (Boissevain 1974 v Van der Gaag 2005), se pravi viri ljudi, ki jih poznamo lahko tretirani kot oblika kapitala in bi jih bilo treba ločevati od osebnega (finančni, človeški, kulturni, politični) kapitala (Coleman 1990).

Izraz socialni kapital je prvi uporabil Hanifan leta 1920. Z njim je opisal jasne in otipljive substance vsakdanjega življenja: naklonjenost ali dobrohotnost, tovarištvo, simpatijo in družbeno interakcijo med posamezniki in družinami, ki tvorijo družbeno enoto. Pri socialnemu kapitalu gre za fenomen, ki ga je družboslovje začelo podrobno preučevati šele v zadnjem obdobju, vendar so številni avtorji že nakazali pomembno vlogo tega dejavnika razvojne uspešnosti. Gre za pojavno raznolik in kontekstualno specifičen fenomen, ki se lahko v določenem okolju pojavlja v obliki, ki pozitivno prispeva k pospeševanju povezovanja in vzpostavljanju komunikacijskih kanalov in s tem spodbuja razvojne performance, v drugem okolju pa lahko isti dejavnik pripelje do zaviranja razvojnih dinamik. Drugi vzrok pa je ta, da gre za neopredmeten fenomen s katerim se družboslovje intenzivno ukvarja relativno kratko obdobje. Zaradi tega ne razpolagamo z zelo bogatimi in podrobnimi časovnimi vrstami, na temelju katerih bi lahko ovrednotili dolgoročne spremembe v količini socialnega kapitala (Adam in Rončević 2004: 5–32).

Socialni kapital je posebna oblika družbenih relacij med posamezniki, ki jim omogoča sodelovanje in doseg svojih ciljev. Socialni kapital je običajno javna dobrina, njegove značilnosti pa so zaupanje, norme in socialna omrežja (Putnam 1993: 170). Lahko ga obrazložimo kot povezave med ljudmi, ki služijo pridobitvi virov. Značilnost socialnega kapitala je, da je neotipljiv in, da rešuje probleme zaupanja, koordinacije in sodelovanja v konkretnih socialnih okolij (Adam in ostali 2001: 38). Socialni kapital se torej nanaša na norme in socialna omrežja, ki omogočajo ljudem kolektivno obnašanje (Woolcock 1998: 226). Norme se oblikujejo, da bi spodbujale pozitivne zunanje učinke ali pa, da bi zavirale negativne zunanje učinke (Coleman 1988: 105). Socialni kapital sestavljajo socialne strukture, ki olajšujejo določene akcije posameznikov (Coleman 1988: 98).

Socialni kapital je premoženje v socialnih omrežjih (Lin 2001). Tukaj govorimo o vpletenosti virov v socialna omrežja. Koncept socialnega kapitala je torej: Skupek dejanskih ali potencialnih virov, ki so povezani v posest trajnega socialnega omrežja ali pa v manj formalne odnose poznanstev (Bourdieu 1980: 248).

Ožje gledano je socialni kapital skupek horizontalnih zvez med ljudmi, ki vključujejo socialna omrežja in z njimi povezane norme, ki vplivajo na produktivnost in dobrobit skupnosti. Socialni kapital ugodno vpliva na koordinacijo in sodelovanje. Širše gledano pa je socialni kapital skupek pozitivnih in negativnih lastnosti, kar vključuje horizontalne in vertikalne zveze oziroma povezovalne ali premostitvene vezi med ljudmi. Ta pogled nas pripelje do spoznanja, da so horizontalne zveze pomembne, da dajo članom skupnosti občutek pripadnosti in skupen cilj. Nič manj pa niso pomembne premostitvene vezi, ki presegajo raznovrstne družbene razlike (religija, etničnost, socio – ekonomski status,...). Povezovalne vezi, lahko postanejo temelj zasledovanja ozkih interesov in aktivno onemogočajo dostop do informacij in materialnih virov, ki bi bili velikega pomena za skupnost (World Bank 2006).

Skupnost kot celota bo dobila korist od sodelovanja vseh njenih delov, posameznik pa bo v svojih zvezah našel ugodnosti pomoči, simpatije in tovarištva njegovih sosedov. Predpogoj je torej akumulacija socialnega kapitala skupnosti. Na akumulacijo lahko vplivajo razna družabna srečanja kot so recimo pikniki. Ko se ljudje določene skupnosti spoznajo med seboj in oblikujejo navado občasnega srečevanja in druženja z namenom

zabave, družbenih odnosov in osebnega uživanja, se nato z učinkovitim vodenjem ta socialni kapital lahko usmeri v splošno izboljšanje skupnosti (Hanifan 1916).

4.2 NEGATIVNE POSLEDICE SOCIALNEGA KAPITALA

Portes (1998) opozarja na eksplicitno razlikovanje med pozitivnimi in negativnimi posledicami socialnega kapitala ali močnimi socialnimi omrežji. Negativne posledice se odražajo v socialni izključenosti, premočnih zahtevah do pripadnikov skupine, restrikcija posameznikove svobode zaradi zahtev po konformnosti ter dilema med posameznikovo svobodo in nenazadnje izenačevanje norm na nižji ravni (down-levelling norms).

Posameznik je zaradi svoje drugačnosti lahko popolnoma izključen iz družbe. Lahko pa se zgodi, da bo konformnost skupini, ki goji negativna čustva ali celo sovražnost do druge skupine vplivala na obnašanje svojega pripadnika, ki sicer ne bi gojil negativnih čustev do te druge skupine. Če se ozremo nazaj v zgodovino je nacistem zgleden primer negativnega vpliva socialnega kapitala. Vezi med pripadniki tega gibanja so bile tako močne, da so se posamezniki brez razmišljanja podredili idejam nacizma. Med drugimi tudi idejam o ničvredni židovski rasi. Novo rojena nestrpnost do Židov je dobila nesluten razmah, ki je vodil v smrt nedolžne množice ljudi.

Bourdieu je poudaril, da lahko določeni sloji ali socialne skupine okrepijo svoj socialni kapital z namenom zadržanja dominantnega položaja v družbi. To pride do izraza še zlasti v pogojih naraščajoče tekmovalnosti v družbi. Socialni kapital je torej sredstvo s katerim srednji in višji sloj zavarujeta svoje privilegije. Bourdieu je definiral socialni kapital kot agregat potencialnih in dejanskih resursov, ki so povezani s posedovanjem trajnih omrežij bolj ali manj institucionaliziranih odnosov vzajemnega poznanstva in prepoznavanja ali z drugimi besedami, s članstvom v skupini, ki vsakemu od članov nudi podporo kolektivno posedovanega kapitala, "priporočilo", ki jim daje pravico do zaupanja v različnih pomenih besede (Bourdieu v Adam in Rončević 2003: 8).

Fukuyama (1999) se je vprašanja o negativnih posledicah socialnega kapitala lotil skozi razlago koncepta "Radij zaupanja". Vse skupine, ki utelešajo socialni kapital imajo določen radij zaupanja, to je krog ljudi med katerimi so norme sodelovanja učinkovite in praktične. Če socialni kapital neke skupine proizvaja pozitivne stvarnosti, je radij zaupanja te skupine večji kot je skupina sama. Možno je tudi, da je radij zaupanja manjši od skupine, kot je na

primer v večjih organizacijah, ki negujejo le norme sodelovanja le med vodstvom skupine ali redno zaposlenimi delavci. Moderna družba je lahko razumljena kot serija koncentričnih in prekrivajočih se radijev zaupanja. Le ti se lahko tvorijo od prijateljev in klik do NGO –jev in verskih skupin. Socialni kapital je torej lahko razumljen kot družbena dobrina ali kot vir negativnih posledic za neko družbo, skupino ali posameznika.

4.3 POVEZOVALNI IN PREMOSTITVENI SOCIALNI KAPITAL

Pri razumevanju socialnega kapitala moramo razlikovati med povezovalnim in premostitvenim. Naranyan (1999) opiše povezovalni kapital kot tistega, ki označuje socialne odnose znotraj posameznikove socialne skupine. Premostitveni kapital pa označuje odnose, ki prekoračijo socialne linije in sežejo do ostalih segmentov družbe. Tudi najbolj marginalizirane skupine v družbi imajo pogosto dostop do povezovalnega socialnega kapitala, ki jim pomaga premostiti vsakdanje probleme s katerimi se soočajo. Vendar pa so viri in informacije, ki izvirajo iz povezovalnega kapitala pogosto omejeni. Brez premostitvenega socialnega kapitala bodo depriviligirane skupine težko bistveno spremenile pogoje situacije v kateri so se znašli in bistveno spremenile svoje življenje.

Pri našem problemu se je potrebno osredotočiti na premostitveni socialni kapital, saj je ta tisti, ki povezuje ljudi, ki se med seboj razlikujejo v pripadnosti politični stranki, etnični skupini ali rasi, socioekonomskem položaju itd. Premostitveni socialni kapital omogoča nemoteno delovanje družbenega stroja.

Za izgradnjo premostitvenega socialnega kapitala moramo preiti našo družbeno, politično in poklicno identiteto, da se lahko povežemo z ljudmi, ki so od nas drugačni. Tako je ekipni šport dober način pridobivanja premostitvenega socialnega kapitala. Enako pomembni in manj izkoriščeni v tej povezavi sta umetnost in kulturne dejavnosti. Zborovsko petje ne zahteva iste ideologije ali etničnega porekla pevcev. Putnam (2003) opisuje primer glasbene prireditve, ki je združila popolnoma različne ljudi tako po poreklu kot po poklicu, izobrazbi, političnem prepričanju in veri. Razne aktivnosti na področju kulture in športa so torej odličen temelj za gojenje premostitvenega socialnega kapitala in spodbujanja strpnosti do ljudi, ki so od nas drugačni.

4.4 SOCIALNI KAPITAL IN STRPNOST

Strpnost je smatrana kot pripravljenost na sprejemanje in razširitev svoboščin in protekcije na nevšečne ali celo osovražene skupine. Temeljna premisa je, da strpni državljani verjamejo, da lahko ekstremisti ali fanatiki ustvarijo neravnovesje ali ustvarijo oviro v delovanju demokratičnega družbenega sistema. Ko prevlada nestrpnost med državljani, obstaja nevarnost, da se bo v družbenem sistemu sončna stran socialnega kapitala obrnila na temno stran. Temno stran socialnega kapitala je omenil že Putnam (2000), vendar s precej optimističnim tonom. Družbe običajno ne doživljajo tako ekstremnih pogojev, vendar je pogosta situacija, kjer je prisotna blažja oblika nestrpnosti. Takšno stanje je slaba podlaga za iskrene konfrontacije heterogenih idej. Tako imenovana šibka oblika nestrpnosti se pojavi kadar je odprta komunikacija motena zaradi pritiskov konformnosti in / ali drugih zatirajočih pritiskov (Ikeda 2002). V povezavi (ne)strpnost – socialni kapital, je Ikeda (2002) izvedel raziskavo na japonski populaciji in prišel do zaključka, da je zaupanje, kot bistveni element socialnega kapitala, temeljni kamen strpnosti.

Abstraktno zaupanje je zaupanje neznancem in izhaja iz dveh virov. Prvi je vzgoja in izobrazba mladih, da razumejo in uporabljajo abstraktne principe kot so poštenost, univerzalizem, enakost in zaupanje. Mladi se učijo obnašanja do drugih. Poleg neosebnega zaupanja, empatije in recipročnosti, se mladi v šolah učijo tudi sodelovanja. Pozitivni učinki izobrazbe na socialni kapital se kažejo predvsem v srednji šoli in univerzi. Verjetno se v teh zadnjih letih formalne izobrazbe ljudje največ naučijo o tem v kakšni zvezi so z ljudmi, ki jih poznajo in tudi tistimi katere morda nikoli ne bodo srečali. V tem smislu je izobrazba ključnega pomena pri izgradnji solidarnosti v širši skupnosti, tudi na mednarodnem nivoju. Niedermayer (1995 v Newton 1999) poudarja, da nivo neosebnega zaupanja v Evropski skupnosti narašča. Torej abstraktno zaupanje ne obstaja le na ozemlju nekega mesta ali države, temveč tudi na mednarodnem področju (glej: Newton 1999).

4.5 DRUŽBENE VEZI

Bistvo socialnega kapitala leži v socialnih omrežjih oz. družbenih vezeh. Tesni medsebojni odnosi ali povezovalni socialni kapital (Putnam 2000) ponuja pomoč in podporo, ki izhaja iz čustev in pripravljenosti, da nekomu pomagamo. Šibke družbene vezi ali premostitveni socialni kapital (Putnam 2000) pa ponuja povezavo med ljudmi, ki so si medseboj različni. Močne družbene vezi se običajno navezujejo med ljudmi, ki so si podobni, šibke pa med ljudmi, ki so si različni (McPherson in ostali 2001).

V literaturi, ki se nanaša na socialna omrežja in socialni kapital, so pripadniki socialnega omrežja označeni kot alterji, središčni akter je ego in socialni odnosi med posamezniki so označeni kot (družbene) vezi, ki označujejo vse vrste družbenih odnosov, v kateremkoli kontekstu, med dvema pripadnikoma kateregakoli socialnega omrežja (Wasserman in Faust 1994: 18).

Družbene vezi so označene kot "*recipročne*", ko oba akterja čutita pripadnost z isto intenziteto. Če je nivo pripadnosti pri akterjih drugačen, so vezi "*asimetrične*", kadar pa le eden od obeh akterjev čuti pripadnost, vezi med njima označimo kot "*nerecipročne*" (Wasserman in Faust 1994: 124).

Vendar vse družbene vezi ne predstavljajo socialnega kapitala. Poslovne vezi karakterizira plačilo ali pogodba, osebne vezi pa se vzdržujejo na temeljih recipročnosti in osebnih interesov. Pri merjenju socialnega kapitala ocenjevanje vezi običajno temelji na samoocenitvenih informacijah, torej na kognitivni percepciji posameznika o svojih družbenih odnosih. Ta percepcija lahko s časom niha in vzpostavi vprašanje ali je to merjenje veljavno in zanesljivo (Van der Gaag 2005).

Obstaja možnost, da odnosi z alterji, ki jih predstavi ego, niso v skladu z izkušnjami ostalih alterjev, ker obstajajo asimetrični ali nerecipročni odnosi ali pa, ker obstaja skušnjava, da napihnejo tesnost odnosov s privlačnimi drugimi (Feld & Carter 2002 v Van der Gaag 2005). To pa vodi v izmeritev lažnega socialnega kapitala. Lažni socialni kapital so sklepi o odnosih in vloženih resursih, ki v realnosti dejansko niso dosegljivi in so torej prekomerna prezentacija socialnega kapitala (Van der Gaag 2005).

Druga možnost pa je obratna situacija od prejšnje. Socialni kapital je lahko lociran pri alterjih, ki so ego neznani ali se mu zdijo nepomembni, vendar ga oni poznajo. Tudi brez recipročnih odnosov so ljudje lahko ustrezljivi in pomembni za ugled nekoga. Primer lahko vzamemo pri večjemu podjetju v katerem uslužbenci poznajo direktorja, ta pa ne pozna vseh uslužbencev. Ta pojav se imenuje skriti socialni kapital. Če v tem primeru ego poda oceno o svojih vezeh, bo to rezultiralo v podreprezentaciji socialnega kapitala. Pripravljenost alterjev, da omogočijo dostop do svojih virov ego je običajno enačeno z intenzivnostjo odnosa ali močjo vezi. Splošna ideja, ki se skriva za to trditvijo je, da so alterji s katerimi so ohranjeni intenzivni odnosi, bolj pripravljeni priskočiti na pomoč in nuditi podporo. V vsakodnevni družbeni interakcijami je opažena razlika med močnimi in šibkimi vezmi označena z izrazi "prijatelji" in "znanci", kar se tudi nanaša na intenzivnost osebnih odnosov (Van der Gaag 2005).

Kot šibke vezi so smatrana poznanstva, v nasprotju z močnimi vezmi, kot so družinske vezi ali močna prijateljstva. Ljudje, ki imajo več šibkih vezi kot del njihovega socialnega omrežja naj bi imeli dostop do širšega kroga informacij, kajti šibke vezi omogočajo dostop do novih informacij medtem, ko se pri močnih vezeh informacije običajno ponavljajo (Granovetter 1973). V nadaljevanju se osredotočam na močne in šibke družbene vezi, saj po mojem mnenju vplivajo na krepitev strpnosti v družbi.

4.5.1 Močne vezi

Močne vezi so odnosi katere označujejo zaupanje, intimnost, pogosti stiki in pričakovanje ohranjanja stikov v prihodnosti. Mnogi družinski odnosi so močne vezi, vendar niso vse družinske vezi močne (Volker & Flap 1997). Imajo specifično prednost v tem, da so relativno zanesljive, recipročne in kažejo močno solidarnost. Ker pripadniki omrežja, ki se poznajo skozi močne vezi običajno kažejo veliko pripravljenost pomagati, so njihovi družbeni viri odlikovani z visoko dostopnostjo. Na nek način se oblikujejo v zavarovalno polico, ki se v trenutkih ekonomske in čustvene krize izkaže za zelo uporabno s podporo, ki jo nudi (Flap 1991). Stabilnost močnih vezi se lahko izkaže tudi kot ovira, saj lahko pride do točke v kateri močne vezi delujejo kot socialne obligacije in kot take ovirajo posameznikovo obnašanje s svojo močjo. Glede na to, da so trdni odnosi težje razdrti, se lahko oviranje posameznika nadaljuje tudi skozi daljše časovno obdobje (Van der Gaag

2005). Močne družbene vezi z oznako velikega zaupanja lahko služijo kot podlaga za gojenje spoštovanja do drugih in drugačnih. Lahko pa kot socialna obligacija negativno vplivajo na posameznikovo obnašanje v obliki nespoštovanja, zavračanja drugih ljudi in nenazadnje nestrpnosti do katere sicer ne bi prišlo.

4.5.2 Šibke vezi

Šibke vezi so naravni začetek kateregakoli socialnega odnosa (razen vezi s starši in sestrami ter brati), vendar je izraz uporabljen za manj intimne odnose brez upoštevanja dinamike razvoja odnosov. Medtem, ko nas močne vezi povezujejo z ljudmi, ki so nam podobni, mnogi strokovnjaki trdijo, da nas šibke vezi povezujejo z ljudmi, ki so od nas drugačni. Šibke vezi zaznamujejo manj intenzivne, manj intimne in bolj kratkoročne odnose z manjšim številom recipročnih uslug, kot pri močnih vezeh (Flap 1991). Specifične prednosti šibkih vezi je poudaril Granovetter (1973) kot "moč šibkih vezi": ljudje z lastnostmi drugačnimi od lastnosti ega lahko omogočijo dostop do informacij in virov drugačnih od osebnih virov. Torej šibke vezi sežejo preko družbene razcepitve in oblikujejo povezovalne mostove do ostalih omrežij.

Iz vidika socialnega kapitala pa imajo šibke vezi tudi svoje slabosti. Kot poudarja Degenne in ostali (2004) je dostopnost do virov preko šibkih vezi pogosto precej negotova. Poleg tega pa so tudi izmenjave s šibkimi vezmi običajno specifične glede na izmenjane vire. Šibke vezi imajo torej distinktivne prednosti, vendar so manj zanesljive. Glede na to, da je pričakovana korist od šibkih vezi, njihova povezovalna funkcija med različnimi omrežji, lahko zaključimo, da so povezovalni mostovi močnih vezi boljši socialni kapital (Burt 1992) medtem, ko so premostitveni mostovi šibkih vezi večjega pomena za obstoj strpnosti do drugačnih.

4.6 SOCIALNA OMREŽJA

Vsak posameznik ima okoli sebe spletenih vsaj nekaj socialnih omrežij v katerih se s šibkimi ali močnimi vezmi povezuje z ostalimi pripadniki posameznega omrežja. V nadaljevanju bom skušala prikazati kako delujejo socialna omrežja, kako vplivajo na posameznika in kako so povezana s strpnostjo.

Socialna mreža je določena z množico enot, ki jih povezujejo socialne vezi. Kot enote lahko v analizi nastopajo posamezniki, skupine, formalne organizacije, industrijske veje itd. Socialna mreža je akterjevo socialno okolje. Množica posrednih in neposrednih vezi v socialnem okolju ima za posameznika instrumentalno vrednost. Socialne mreže so zavesten proizvod akterjevih prizadevanj po upravljanju in kontroliranju relevantnih in instrumentalnih transakcij (Iglič 1988). Hkrati so proizvedene s posameznikovimi afektivnimi orientacijami do oseb v okolju in na podlagi normativnih dejavnikov oz. lastnosti posameznih socialnih vlog (Iglič 1988: 82).

V sociološki teoriji je izraz socialno omrežje običajno povezan s socialno strukturo z vidika družbenih odnosov. Popolno socialno omrežje sestavlja skupina enot, ki so običajno posamezniki, med katerimi je definirana ena ali več relacij. Te relacije so lahko:

- evalvacija osebe (izraženo prijateljstvo, spoštovanje, ipd.)
- pretok materialnih in nematerialnih virov (poslovne transakcije, izmenjave različnih oblik socialne podpore, ipd.)
- pripadnost (obisk dogodka, članstvo v društvu, ipd.)
- interakcija (pogovarjanje, pošiljanje sporočil, ipd.)
- biološka relacija (sorodstvene povezave ipd.)

(Ferligoj in Kogovšek 2003).

Egocentrično (osebno) omrežje tvori posamezna enota (običajno imenovana ego) z eno ali več relacijami, definiranimi med njo in določenim številom drugih enot, imenovanih tudi alterji (Wasserman in Faust 1994 v Ferligoj in Kogovšek 2003). Meje egocentrične socialne mreže določa izbrani, fokalni akter. V mrežo so vključeni le tisti akterji in socialne vezi med njimi, ki so s strani fokalnega akterja prepoznani kot prisotni v mreži.

Najsplošnejši razredi socialnih vezi so pri večini avtorjev, ki se ukvarjajo z empirični preučevanjem socialnih mrež, določeni prav z zgoraj navedenimi determinantami socialnih

vezi: vezi so instrumentalne, afektivne in normativne. Na podlagi teh treh razredov so razvili različne pristope pri generiranju imen akterjev, vključenih v ego-centrične mreže. Tukaj gre za različne generacije generatorjev imen. S posamezno egocentrično mrežo je torej popisano le del vezi, ki povezujejo fokalnega akterja z vsemi akterji v njegovem okolju, kateri del vezi bo vključen v mrežo pa je odvisno od izbranega generatorja imen (Iglič 1988).

Obstoj socialnega kapitala je povezan z družbenimi odnosi, ki so kanali skozi katere lahko družbeni resursi postanejo posamezniku dosegljivi. Običajno je medčloveška interakcija smatrana kot prijetna, stimulatívna ali pomirjajoča. Smatrana je kot ena temeljnih zahtev za človeško dobrobit oziroma blaginjo (Lindenberg 1996).

Heterogena socialna omrežja katera zaznamujejo šibke vezi so sestavljena iz širokega kroga posameznikov, ki nimajo prisotne neke močne hierarhije in organiziranosti. To so neformalne skupine katerih pripadniki se lahko sestanejo povsem naključno, da odigrajo igro pikada ali pogledajo nogometno tekmo, predebatirajo novo izdano knjigo ali določene probleme (skupine za samopomoč). Vendar pa neformalne skupine niso za socialni kapital nič manj pomembne od formalnih organizacij. V nekem pogledu so celo bolj pomembne, saj so pomembna sestavina družbe. Problem je le v vprašanju kako jih definirati, meriti, identificirati in raziskovati, saj so zelo spremenljive, šibko povezane in številne. Zato se raziskovalci v glavnem osredotočajo na formalne organizacije, kljub temu, da pomen neformalnih skupin in združenj narašča v raziskovanju socialnega kapitala (Newton 1999).

4.6.1 Struktura socialnih omrežij

Poleg virov alterjevih alterjev, imajo vzorci povezav med pripadniki socialnih omrežij dodaten vpliv na dostopnost in vsebino socialnega kapitala (Flap 2004).

Najbolj pomembno je upoštevanje, ki temelji na implikacijah različnih oblik gostote omrežja: število dejanskih odnosov v omrežju v sorazmerju z maksimalnim možnim številom odnosov. Ker visoka gostota odnosov v omrežju poveča število "prijateljev od prijateljev", je gostota osebnega omrežja indikator prehodnosti omrežja, saj so vsi pripadniki povezani z osrednjim akterjem – egom (Van der Gaag 2005).

Coleman (1990) je svojo trditev, da so zaprta socialna omrežja, katera zaznamuje visoka gostota odnosov koristna, utemeljil na argumentu o družbeni koheziji: če se vsi ljudje v skupini poznajo, si lahko delijo isti normativni sistem in imajo bolj učinkovit sistem sankcioniranja, kar pripomore k zaupanju in dejanski mobilizaciji potencialne pomoči in podpore. Bolj kot so omrežja gosta z intimnimi in recipročnimi odnosi, večja je verjetnost porasta mobilizacije ostalih, saj je večja verjetnost, da imajo skupne interese (Lin, 1999a).

Burt (1992) predpostavlja prednosti socialnega kapitala odprtih socialnih omrežij z nizko gostoto odnosov. Defektno/nepopolno povezana socialna omrežja s tako imenovanimi *strukturnimi luknjami* so lahko bolj dragocene za posameznikovo doseganje cilja zaradi dveh razlogov. V takih omrežjih je veliko manjša verjetnost, da si ljudje delijo iste informacije ali posedujejo iste vire in lahko torej pridobijo eden od drugega. Kot drug razlog pa Burt navaja odprtost strukture socialnega omrežja kot prednost v smislu informacij in kontrole: odprta struktura izboljša posameznikovo pogajalsko pozicijo (Burt 1992).

Zaprta socialna omrežja nam torej zagotavljajo lažji dostop do ugodja in varnosti in so uporabna kadar je potrebno sodelovanje in soglasje. Odprta omrežja pa nam prinašajo več priložnosti in informacij (Van der Gaag 2005) ter so ključnega pomena za spodbujanje strpnosti.

4.6.2 Družina in formalna socialna omrežja

Rast človekove osebnosti se začne v družini in nadaljuje v šoli. Sedanji učenci bodo jutrišnji starši in krog se bo z vsemi vzgojnimi napakami spet zasukal. Šola, ki daje samo znanje in zanemara temeljne življenjske vrednote, iz generacije v generacijo pomlajuje stare primanjkljaje. Po Snojevem mnenju (2003) je šola zato tudi edini člen, kjer lahko zavestna družbena volja pretrga ta pogubni *circulus vitiosus*.

Položaj socialnega otroštva mladih omogoča družbam, da se gladko odvija prenašanje prevladujočih družbenih ideologij, vrednot in izkušenj od starejših na mlajše generacije. Poglavitnega nadzora nad mladostniki ne izvaja več družina, ampak različne vzgojno izobraževalne institucije (šola, cerkev, vojska itd.). Nadzor poteka prek ideoloških pritiskov

k podrejanju predstavnikom države in oblasti, pedagoški odnos pa je način s katerim se to doseže. Pedagoški proces ni le odnos nekoga, ki več ve in zna, in drugega, ki ve manj, temveč odnos nekoga, ki ima legitimno pravico, da usmerja proces socializacije posameznika (Kralj 1998).

Mladostnik lahko le v odnosu s sočlovekom dobi dragoceno izkušnjo o svetosti življenja. Mora imeti priložnost, da se nauči prepoznati, razumeti, ravnati po zlatem pravilu svetovnega etosa, ki se glasi "Ne stori drugemu, česar si ne želiš, da bi drugi storili tebi". Zlato pravilo kot skupni imenovalec vseh etik človeka, se za vsakega posameznika na edinstveni način ubesedi kot odgovor na osebno življenjsko izkušnjo, ki jo sočlovek mora slišati, se nanjo odzvati, omogočiti skupno učenje varovanje svojega življenja iz izkušnje biti varovan in potem učenje varovanja življenja sočloveka (Čačinovič Vogrinčič 2003).

Tako Čačinovič Vogrinčič (2003) vidi kot vrednoto prihodnosti soustvarjanje pogojev življenja, v katerih lahko zagotovimo vsakemu mladostniku dovolj dobrih izkušenj o edinstvenosti in skrbi zase, o povezanosti in odvisnosti in skrbi za druge. Za prihodnost potrebujejo dobro "opremo" in sogovornike, da bodo zmogli izbrati med tisočimi izbirami na eni - in soustvarjati možnosti izbir in vrednote, na drugi strani.

4.6.3 Vrstniki in neformalna socialna omrežja

V adolescenci imajo na posameznika zelo velik vpliv tudi vrstniki. Ta vpliv se v današnjih družbenih razmerah izraža bistveno drugače, kot se je v preteklosti. Identifikacijske težnje mladih dosežejo svoj vrh prav med adolescenco, ko mladi naravnost hlepijo po istovetenju s skupino, katera po njihovi predstavlja prave in značilne težnje lastne generacije, ki bi idealno vplivala na družbeni razvoj v smeri idealne prihodnosti. Vrstniške skupine so nadomestek za pomanjkanje iniciacijskih obredov, kot vstop v odraslost, ki jih poznajo rodovne družbe. Tako se posameznik z vrednotami svoje vrstniške skupine bolj ali manj identificira. Njegovo vzpostavljanje identifikacijskih vezi z vrednotami skupine je lahko zelo različne intenzitete. Vrednote pa povezujejo med seboj večje družbene skupine (Kralj 1998).

Orientacija v smeri vrstnikov in poglobljanje prijateljstva sta torej temeljni značilnosti adolescence (Coleman 1990). Vendar prijateljstva v adolescenci niso izražena zgolj na en način temveč se kažejo v množici vzorcev. Nekateri mladostniki imajo ogromno število prijateljev, kjer se mešajo različne kulture, prepričanja, zanimanja itn. Drugi pa imajo le malo prijateljev in se družijo le z omejenim številom vrstnikov. Vzorci prijateljev oblikujejo socialno omrežje, ki posameznika vplete v skupno matrico vrstniških odnosov. Vzorci prijateljstva, ki se kažejo v najstniških letih imajo globlji pomen za obnašanje v odraslosti (Ennet in Bauman 1996), kar vključuje tudi strpnost ali nestrpnost do drugačnosti. Preko prijateljstva se mladostniki učijo obnašanja. Gledajo kako se obnašajo njihovi vrstniki in predvidevajo sprejeto in zavrnjeno obnašanje, ugotavljajo kako se predstaviti in si poiščejo partnerje za preizkušanje novega načina obnašanja (Ennet in Bauman 1996).

V naslednjem poglavju se lotevam empirične analize podatkov zajetih iz raziskav World Values Survey - WVS (1990–1999), European Social Survey – ESS (2002) in jih primerjam z nekaterimi izsledki raziskave, ki sta jo opravila Rus in Toš (2005).

5. EMPIRIČNA ANALIZA

Na odnos mladih do svoje okolice vpliva več različnih faktorjev. V svojem diplomskem delu se osredotočam na pomen socialnega kapitala in socialno ekonomskega položaja mladih pri pojavu nestrpnosti.

V empiričnem delu diplomske naloge so uporabljeni podatki raziskave World Values Survey - WVS (1990–1999), European Social Survey – ESS (2002) ter izsledki analize, ki sta jo opravila Rus in Toš (2005). V raziskavi WVS in ESS so zajeti mladi med 15. in 29. letom starosti. Raziskave je izvajal Center za raziskavo javnega mnenja na podlagi naključno izbranih oseb iz Centralnega registra Republike Slovenije. V raziskavah je bila uporabljena metoda osebni intervju.

V prvem delu empirične analize so prikazani trendi nestrpnosti med slovensko in evropsko mladino v obdobju po letu 1990. V nadaljevanju empirične analize pa sem se osredotočila na socialno ekonomski položaj mladih in socialna omrežja v povezavi z nestrpnostjo. Za ugotavljanje povezanosti med spremenljivkami je uporabljena korelacijska analiza.

Za iskanje vzrokov in rešitev pojava nestrpnosti med slovensko mladino so uporabljene naslednje hipoteze:

Hipoteza 1: *Nizek nivo strpnosti pri slovenski mladini je posledica problemov negotovega okolja s katerimi se mladi soočajo v današnji družbi.*

Hipoteza 2: *Strpnost spodbujajo močna socialna omrežja in vezi, ker se pozitivna izkušnja v druženju z drugimi prenaša na pozitiven odnos do drugih na splošno.*

Hipoteza 3: *Znanje o drugih in drugačnih pridobljeno predvsem v obliki sodelovanja v različnih prostochasnih organizacijah igra ključno vlogo pri širjenju in spodbujanju strpnosti.*

5.1 NESTRPNOST MED MLADIMI

5.1.1 Nestrpnost med slovensko mladino od 1992 do 1999

Nestrpnost med mladimi sem razdelila na tri skupine:

1. Nestrpnost do drugih: drugi ljudje so tisti, ki pripadajo drugim etničnim skupinam, kot so imigranti, Muslimani in Romi.
2. Nestrpnost do drugačnih glede na odvisnosti: v to skupino smo uvrstili alkoholike in uporabnike drog.
3. Nestrpnost do drugačnih glede na življenjski stil: v to skupino smo uvrstili homoseksualce.

Tabela 5.1.1.1: (Ne)strpnost med mladimi – Katerih ljudi ne bi želeli imeti za sosede?

Slovenija (starost 15 – 29 let): Katerih ljudi ne bi želeli imeti za sosede	1992	1995	1999
Drugi (Muslimani, priseljenci, Cigani)	40,1 %	11,8 %	21,3 %
Drugačni – odvisnosti (pijanci, narkomani)	48,6 %	68,9 %	62,2 %
Drugačni – življenjski stil (homoseksualci)	44,6 %	46,8 %	31,4 %
Skupaj	242 (100%)	237 (100%)	258 (100%)

Vir: WVS 1990–1999

Nestrpnost med mladimi sem merila z vprašanjem “ Koga ne bi želeli imeti za sosede? ”in izračunala povprečja v posameznih skupinah. Opažam, da je v letu 1992 zaznati visoko nestrpnost do drugačnih glede na odvisnost (48,6%) v primerjavi z drugimi skupinami, vendar ta nestrpnost v letih 1995 in 1999 še naraste. Takoj za njimi sledi v letu 1992 nestrpnost do drugačnih glede na življenjski stil (44,6%) in nazadnje nestrpnost do drugih (40,1%). V letu 1995 nestrpnost do drugačnih glede na odvisnost krepko naraste (68,9%), sledi ji nestrpnost do drugačnih glede na življenjski stil (46,8%). Nestrpnost do drugih pa

precej upade (11,8%), kar lahko pojasnimo z dejstvom, da so v raziskavi na razpolago podatki samo za Rome (Cigane). V letu 1999 je najvišje še vedno nestrpnost do drugačnih glede na odvisnosti (62,2%), sledi ji nestrpnost do drugačnih glede na življenjski stil (31,4%) in nato nestrpnost do drugih (21,3%). Opažam, da je nestrpnost do drugih od leta 1992 do 1995 močno upadla, v letu 1999 pa je zabeležena ponovna rast. Visoka nestrpnost do drugačnih je opažena v celotnem obdobju. V letu 1995 je bila sicer na najvišji točki, leta 1999 pa je rahlo upadla, vendar ni nižja kot je bila v letu 1992. Nestrpnost do drugačnih glede na življenjski stil je bila glede na podatke do leta 1995 zaskrbljujoče visoka, v letu 1999 pa se je znižala.

5.1.2 Nestrpnost med slovensko mladino po letu 2000

Pri merjenju strpnosti sem izbrala vprašanje, ki se nanaša na strpnost do homoseksualcev in se glasi: " Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo." Odgovori so merjeni na lestvici od 1 do 5, kjer je 1 "Popolnoma se strinjam." in 5 "Sploh se ne strinjam.". Iz rezultatov je razvidna relativno visoka stopnja strpnosti do homoseksualcev, saj se je 58,9 % anketirancev s trditvijo strinjalo, 19,5 % se jih s trditvijo ni strinjalo, 20,8 % anketirancev pa se ni opredelilo, kar prikazuje tabela 5.1.2.1.

Tabela 5.1.2.1: Strpnost do homoseksualcev – Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo.

Veljavne		Frekvenca	Veljaven odstotek
	Močno se strinjam	74	18,7
	Strinjam se	161	40,8
	Niti strinjam, niti ne strinjam	82	20,8
	Ne strinjam se	50	12,7
	Sploh se ne strinjam	28	7,1
Skupaj veljavne		395	100
Manjkajoče	Ne vem / Ni odgovora	4	
Skupaj		399	

Vir : ESS 2002

Primerjavo s prejšnimi leti sem naredila tako, da sem kot nestrpnost do homoseksualcev seštel odstopke vrednosti 4 (Ne strinjam se) in 5 (Močno se ne strinjam) ter jih

primerjala z raziskavo iz devetdesetih let, ko so anketiranci na vprašanje Koga ne bi želeli imeti za sosede izbrali homoseksualce.

V letu 2002 se nestrpnost do homoseksualcev zniža na 19,8 % (Homoseksualcev ne bi imel za sosede – 1992: 44,6%, 1995: 46,8%, 1999: 31,4%).

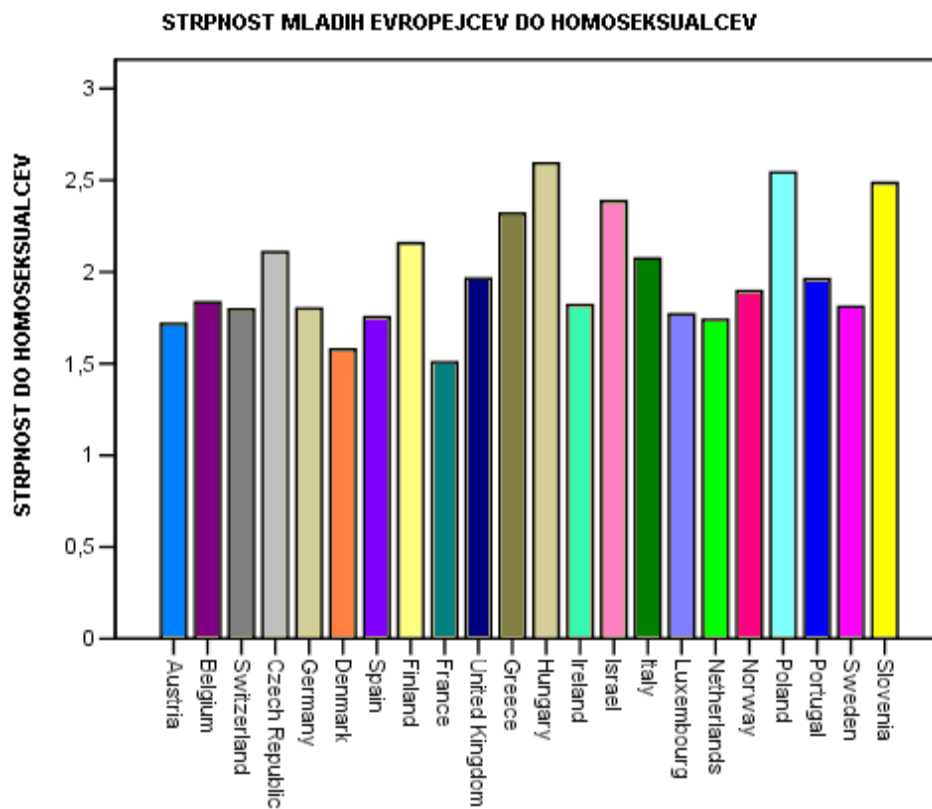
Poraja pa se vprašanje kako bi tistih 20,8% v raziskavi neopredeljenih reagiralo na soseda homoseksualca? Glede na raziskave in primerjavo v tem diplomskem delu je zaznati dober korak k strpnosti med slovensko mladino v primerjavi s prejšnimi leti, kar se tiče vprašanja homoseksualcev. Pa vendar je tu morda prisotno licemerstvo, saj smo Slovenci na splošno strpni do vseh drugačnih dokler se ne naselijo na *“našem dvorišču”*.

5.1.3 Nestrpnost med evropsko mladino

Sedaj me zanima položaj nestrpnosti med mladino v drugih evropskih družbah. V grafu št. 5.1.3.1 je prikazan nivo strpnosti do homoseksualcev med mladimi v različnih evropskih državah. Strpnost do homoseksualcev se je merila s strinjanjem s trditvijo: “Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo.”. Graf prikazuje povprečje odgovorov med možnimi 0 – Da , popolnoma se strinjam in 5 – Ne, sploh se ne strinjam. Slovenija kot vidimo pade v skupino visoko netolerantnih držav, saj sta med izbranimi država bolj netolerantni do homoseksualcev samo Madžarska in Poljska. Najbolj strpna mladina prihaja iz Velike Britanije, Danske, Nizozemske, Luksemburga in Švedske.

Tudi Rus in Toš (2004) sta ugotovila, da spada Slovenija med najbolj nestrpne države. Pred njo so še Madžarska, Poljska in pa Hrvaška, katera v raziskavi ESS 2002 ni bila upoštevana. Med najbolj strpne države v Evropi pa po njunih izsledkih spadajo Nizozemska, Švedska, Nemčija, Francija in Češka. V primerjavi med obema raziskavama izstopa Češka, ki je po mojih ugotovitvah nekje v sredini glede na vse evropske države zajete v raziskavi in pa Velika Britanija, ki je po ugotovitvah Rusa in Toša (2004) nekoliko bolj nestrpna.

Graf 5.1.3.1: Strpnost do homoseksualcev med evropsko mladino

Vir: ESS 2002

5.2 NESTRPNOST IN POLOŽAJ MLADIH V SLOVENIJI

Rus in Toš (2005) ugotavljata, da je nestrpnost odziv na negotovo okolje v katerem živi posameznik ali skupina. Mladi se soočajo s stisko po iskanju družbenih resursov za preživetje, v skladu s tem pa se spreminja tudi vrednotni naboj mladine. Če lahko sklepamo, da ima izobrazba staršev vpliv na njuno zaposlitev in materialno stanje gospodinjstva, pridemo do naslednje misli: Mladostniki, katerih starši so višje izobraženi in izhajajo iz materialno stabilnega okolja, se ne soočajo s hudimi eksistenčnimi problemi in se ne obremenjujejo s krivično prerazporeditvijo materialnih dobrin v družbi, kar vodi do osebnega nezadovoljstva, nezaupanja do okolice in nestrpnosti. Iz tega izhaja moja prva hipoteza:

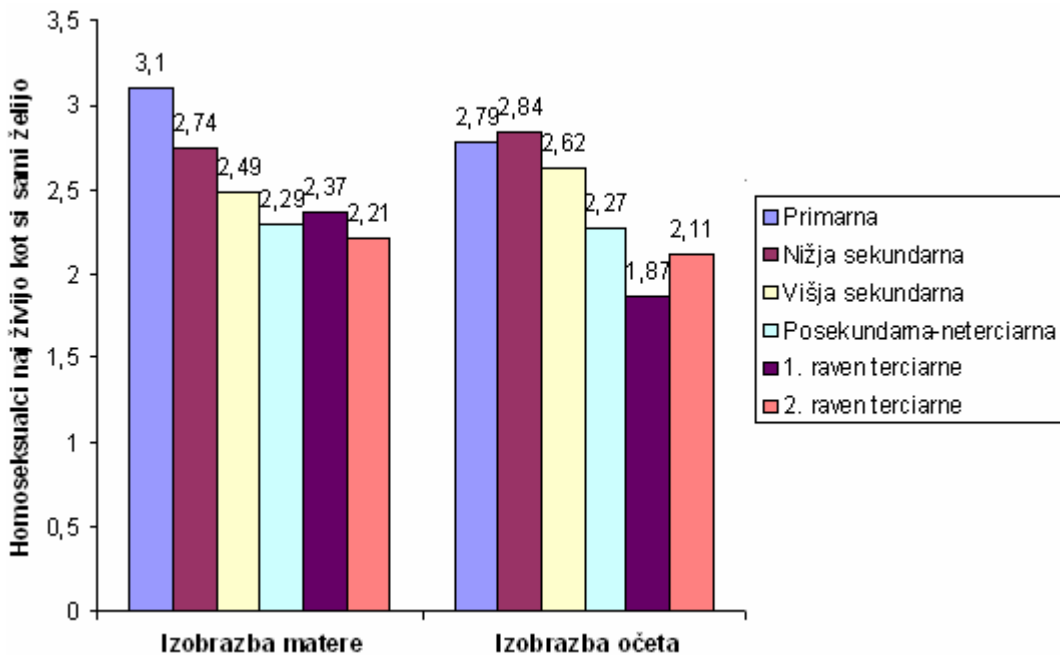
Hipoteza 1: *Nizek nivo strpnosti pri slovenski mladini je posledica problemov negotovega okolja s katerimi se mladi soočajo v današnji družbi.*

Za začetek preverjanja te hipoteze se lahko osredotočimo na vpliv izobrazbe staršev na strpnost pri mladih. Graf 5.2.1 nam prikazuje povprečno strpnost mladih do homoseksualcev glede na izobrazbo matere in očeta.

Tabela 5.2.1: Vrednosti spremenljivke Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo

Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo
1. Popolnoma se strinjam.
2. Strinjam se.
3. Niti se strinjam, niti ne strinjam.
4. Ne strinjam se.
5. Sploh se ne strinjam.

Graf 5.2.1: Nestrpnost do homoseksualcev in izobrazba staršev

Vir: ESS 2002

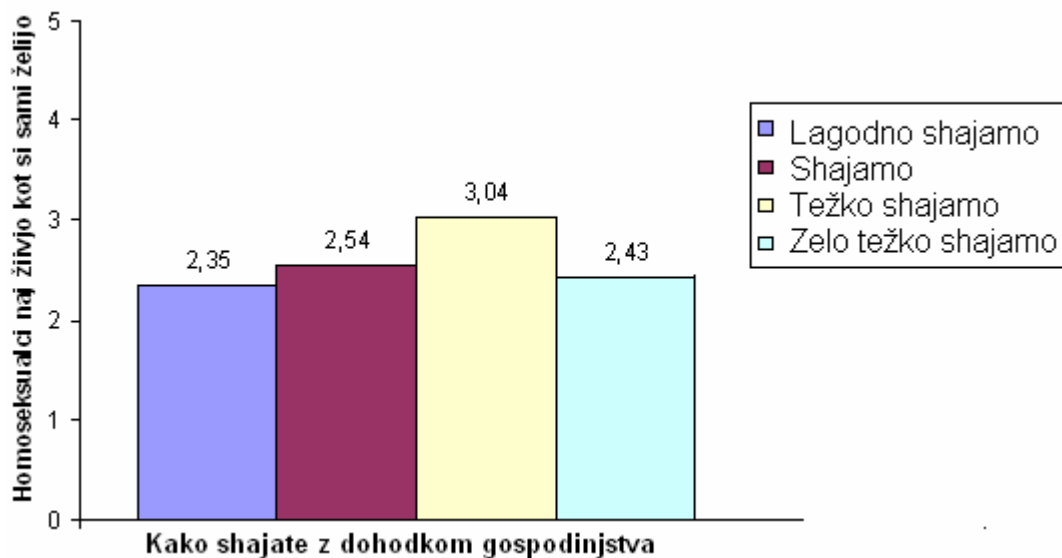
Iz grafa št. 5.2.1 je razvidno, da je nestrpnost višja pri tistih mladih z nižje izobraženimi starši. Izjeme lahko razložimo z nizkim številom anketirancev v določeni skupini. Tukaj govorimo o tisti skupini mladih, ki imajo matere s prvo ravniyo terciarne izobrazbe (N=19), skupina mladih, ki imajo očete s primarno izobrazbo (N=14) in mlade, katerih očetje imajo prvo raven terciarne izobrazbe (N=16). Nadalje se osredotočam na vpliv ekonomskega položaja mladih na strpnost do drugih in drugačnih.

Tabela 5.2.2: Vrednosti uporabljenih spremenljivk

Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo	Kako shajate z dohodkom vašega gospodinjstva
1. Popolnoma se strinjam.	1. Lagodno shajamo
2. Strinjam se.	2. Shajamo
3. Niti se strinjam, niti ne strinjam.	3. Težko shajamo
4. Ne strinjam se.	4. Zelo težko shajamo
5. Sploh se ne strinjam.	

Vir: ESS 2002

Graf 5.2.2: Strpnost do homoseksualcev in shajanje z dohodkom v gospodinjstvu

Vir: ESS 2002

Graf 5.2.2 prikazuje srednje vrednosti odgovorov na vprašanje glede homoseksualcev, razdeljene na skupine glede na shajanje z dohodkom gospodinjstva. Pri tistih mladih, ki lagodno shajajo z dohodkom gospodinjstva je srednja vrednost 2,35. Mladi, ki so odgovorili, da z dohodkom gospodinjstva kar shajajo je srednja vrednost 2,54. Mladi, ki z dohodkom gospodinjstva težko shajajo imajo povprečno vrednost odgovora na vprašanje o homoseksualcih 3,04. In nazadnje skupina mladih, ki težko shaja z dohodkom gospodinjstva beleži srednjo vrednost 2,43. Iz teh podatkov lahko razberemo, da je strpnost do homoseksualcev v večji meri prisotna pri mladih, ki bolje shajajo z dohodkom gospodinjstva, torej jim glede tega ni treba skrbeti. Izstopa skupina mladih, ki zelo težko shaja z dohodkom gospodinjstva, beležijo nižjo stopnjo nestrpnosti do homoseksualcev kot srednji dve skupini, vendar je ta podatek mogoče pojasniti z dejstvom, da je v tej skupini le 7 anketirancev. V nadaljevanju bom uporabila korelacijsko analizo za preverjanje povezanosti med spremenljivkama.

Tabela 5.2.3: Korelacije

Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo * Kako shajate z dohodki vašega gospodinjstva	
Pearsonov koeficient korelacije	0,115
Sig (2- tailed)	0,022

Vir: ESS 2002

Spremenljivki "Shajanje z dohodkom gospodinjstva" in "Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo" sta na populaciji pozitivni, a srednje močno povezani. To pomeni, da našo hipotezo: *'Nizek nivo strpnosti pri slovenski mladini je posledica problemov negotovega okolja s katerimi se mladi soočajo v današnji družbi.'* lahko sprejmemo.

Trenuten položaj mladih v Sloveniji, prinaša s seboj številne priložnosti in izbire, hkrati pa tudi tveganja in pritiske. Mladi se soočamo z vedno večjo odgovornostjo do samih sebe, naših staršev in družbe. Priložnosti in tveganja zaznamujejo naš vsakdan. Pridobljena formalna in neformalna izobrazba sta pomembna dejavnika vpliva na naše zaposlitvene možnosti. Strah pred neuspehom in nestabilnim finančnim položajem deluje kot močan pritisk na posameznike, ki svojo okolico obravnavamo kot konkurenco pri iskanju zaposlitve, zaslužka in uspeha. Torej smo do nje nezaupljivi in nestrpni.

5.3 NESTRPNOST, VREDNOTE IN SOCIALNI KAPITAL MED MLADIMI

5.3.1 Nestrpnost in neformalna socialna omrežja močnih vezi

Koristnost močnih socialnih omrežij temelji na argumentu o družbeni koheziji. V družbi ali skupini, kjer si ljudje delijo isti normativni sistem in imajo učinkovit sistem sankcioniranja, je med pripadniki prisotna večja mera zaupanja. Pride lahko do zapiranja skupine in povečevanje nestrpnosti ali pa gre za prenos zaupanja na druge skupine, torej povečevanja strpnosti. Visoka gostota odnosov v omrežju poveča število prijateljev od prijateljev. Bolj kot so omrežja gosta z intimnimi in recipročnimi odnosi, lažji je dostop do ugodja in varnosti, posledično pa so gosta in močna socialna omrežja uporabna pri sodelovanju in soglasju. Vzorci prijateljstev med mladimi oblikujejo socialno omrežje, ki posameznika vplete v skupno matrico vrstniških odnosov. Vzorci prijateljstva, ki se kažejo v najstniških letih, imajo globlji pomen za obnašanje v odraslosti, kar vključuje tudi zaupanje do drugih in strpnost do drugačnosti. Moja druga hipoteza je:

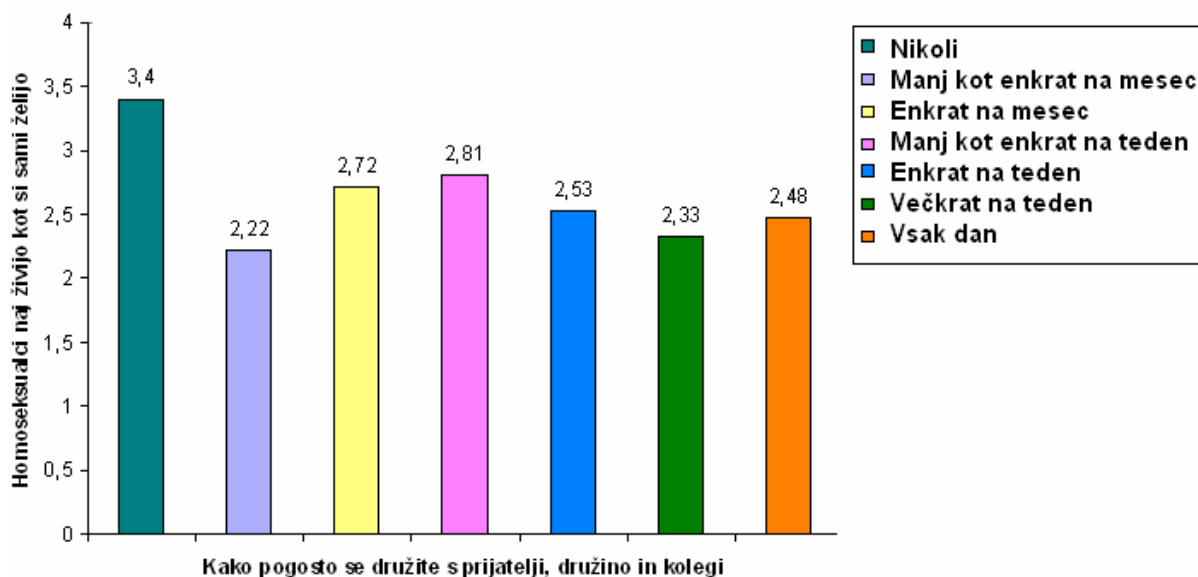
Hipoteza 2 : *Strpnost spodbujajo močna socialna omrežja in vezi, ker se pozitivna izkušnja v druženju z drugimi prenaša na pozitiven odnos do drugih na splošno.*

Tabela 5.3.1.1: Vrednosti uporabljenih spremenljivk

Homoseksualci naj živijo kot si samo želijo.	Kako pogosto se družite s prijatelji, družino in kolegi?
1. Popolnoma se strinjam	1. Nikoli
2. Strinjam se	2. Manj kot enkrat na mesec
3. Niti se strinjam, niti ne strinjam	3. Enkrat na mesec
4. Ne strinjam se	4. Večkrat na mesec
5. Sploh se ne strinjam	5. Enkrat na teden
	6. Večkrat na teden
	7. Vsak dan

Vir: ESS 2002

Graf 5.3.1.1: Strpnost in močna socialna omrežja

Vir: ESS 2002

Graf 5.3.1.1 prikazuje povprečne vrednosti odgovorov na vprašanje o homoseksualcih, razdeljeno na skupine mladih glede na pogostost druženja. Iz podatkov lahko razberemo, da so najbolj strpni do homoseksualcev tisti mladi, ki se družijo manj kot enkrat na mesec (2,22), vendar je v tej skupini zgolj 9 anketirancev. Tej skupini sledijo mladi, ki se družijo večkrat na teden (2,33), vsak dan (2,48) in enkrat na teden (2,53). Med najbolj nestrpne pa lahko štejemo mlade, ki se nikoli ne družijo (3,40), a je v tej skupini samo 5 anketirancev. Tem sledijo mladi, ki se družijo manj kot enkrat na teden (2,81) in enkrat na mesec (2,72). Graf nam nakazuje, da neka povezanost med močnimi socialnimi vezmi iz katerih pridobivamo pozitivne izkušnje v druženju in večjo strpnostjo do homoseksualcev obstaja. Rahlo nižjo nestrpnost, ki se kaže pri skupini mladih, ki se družijo vsak dan, v primerjavi s skupinama mladih, kjer je pogostost druženja ravno tako visoka, lahko razložimo s tezo, da so ti mladi tako vpeti v svoj socialni krog, da se že nakazuje zaprtost skupine in posledično večja nestrpnost do vseh ostalih, ki tej skupini ne pripadajo.

Za ugotavljanje povezanosti med tema dvema spremenljivkama pa bom uporabila korelacijsko analizo.

Tabela 5.3.1.3: Korelacije

Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo * Kako pogosto se družite s prijatelji, družino in kolegi	
Pearsonov koeficient korelacije	-0,093
Sig (2- tailed)	0,065

Vir: ESS 2002

Spremenljivka “ Kako pogosto se srečujete s prijatelji, sorodniki ali kolegi.” s katero želim prikazati močna socialna omrežja iz katerih pridobivamo pozitivne izkušnje v druženju in spremenljivka “ Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo.” s katero želim prikazati strpnost, kažeta zelo šibko negativno linearno povezanost na populaciji, ki ni statistično značilna. To pomeni, da se tisti, ki se s trditvijo o homoseksualcih strinjajo (nižja vrednost na lestvici odgovorov) družijo bolj pogosto (višje vrednosti na lestvici odgovorov). Naše hipoteze '*Strpnost spodbujajo močna socialna omrežja in vezi, ker se pozitivna izkušnja v druženju z drugimi prenaša na pozitiven odnos do drugih na splošno.*' ne moremo sprejeti, saj je tveganje preveliko.

5.3.2 Nestrpnost in formalna omrežja šibkih vezi

Alternativna razlaga govori o tem, da je učenje o drugačnosti, drugačnih načinih življenja, ki se odvija v omrežjih šibkih vezi tisto kar vodi do večje strpnosti. Mladinske organizacije igrajo veliko vlogo pri zblíževanju mladih in tovrstnemu učenju. Zaradi možnosti srečevanja in spoznavanja drugih in drugačnih, se mladi na ta način soočajo s svojimi stereotipi in predsodki. Mladinske organizacije, pa naj bo to prostovoljno delo, športni klub ali fotografsko društvo, spodbujajo strpnost med mladimi, saj jim druženje z drugimi in drugačnimi omogoča širjenje obzorja. Mladi v nekem društvu so si lahko po veri ali ideološkem prepričanju lahko povsem različni, vendar jih združuje nek skupen interes, ki premaga vse ostale razlike.

Moja zadnja hipoteza se glasi:

Hipoteza 3 : *Znanje o drugih in drugačnih pridobljeno predvsem v obliki sodelovanja v različnih prostočasnih organizacijah igra ključno vlogo pri širjenju in spodbujanju strpnosti.*

Za preverjanje hipoteze pogledjmo kako vpliva participacija v različnih organizacijah na strpnost do drugih in drugačnih, ter na vrednote, ki so povezane s strpnostjo. Uporabili bomo naslednje organizacije: športni klub, kulturne organizacije, humanitarne organizacije, verske organizacije in politične.

Za preverjanje strpnosti do drugih in drugačnih, ter vrednote, ki so povezane s strpnostjo so uporabljene spremenljivke z naslednjimi vrednostmi, katere smo preuredili v lestvico od 0 (strpnost) do 1 (nestrpnost).

→ **HOMOSEKS.** : *Homoseksualci naj živijo kot si sami želijo.*

Anketiranci so izražali svoje strinjanje s trditvijo z odgovori na lestvici od 1 (popolnoma se strinjam) do 5 (sploh se ne strinjam).

→ **IMIGRANT**: *Priseljevanje tujcev naredi državo boljši ali slabši prostor za življenje.*

Odgovori so razporejeni na lestvici od 0 (slabši prostor za življenje) do 10 (boljši prostor za življenje).

→ **ENAKOST:** Pomembno je, da so vsi ljudje tretirani enako in imajo enakovredne možnosti v življenju.

Odgovori so razporejeni na lestvici od 1 (popolnoma se strinjam) do 6 (sploh se ne strinjam).

→ **RAZLIČNOST:** Pomembno je razumeti ljudi, ki so od nas drugačni. Odgovori so razporejeni na lestvici od 1 (popolnoma se strinjam) do 6 (sploh se ne strinjam).

Tabela 5.3.2.1: Nestrpnost in participacija v organizacijah

PARTICIPACIJA V ORGANIZACIJI										
	Športni klub		Kulturna org.		Humanitarna org.		Verska org.		Politična org.	
Participacija	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE
HOMOSEKS	0,64	0,62	0,64	0,62	0,52	0,63	0,78	0,60	0,61	0,62
IMIGRANT	0,43	0,49	0,43	0,48	0,16	0,25	0,50	0,48	0,23	0,25
ENAKOST	0,42	0,39	0,37	0,40	0,30	0,40	0,28	0,40	0,40	0,40
RAZLIČNOST	0,54	0,49	0,45	0,50	0,30	0,50	0,50	0,50	0,60	0,50

Vir: ESS 2002

Tabela 5.3.2.2: Nestrpnost in participacija v organizacijah

STRPNOST	Športni klub	Kulturna org.	Humanitarna org.	Verska org.	Politična org.
HOMOSEKS.					
IMIGRAHT					
VREDNOTE					
ENAKOST					
RAZLIČNOST					

Kakšen vpliv ima članstvo v organizaciji na strpnost

- POZITIVEN
- NEGATIVEN
- NIMA BISTVENEGA VPLIVA

Rezultati nam kažejo, da je strpnost članov organizacij v veliki meri odvisna od tipa organizacije. Torej ne moremo posploševati, da članstvo v organizaciji spodbuja strpnost. Nekaterne organizacije močno odstopajo od te predpostavke, pri drugih članstvo v določeni organizaciji sploh nima vpliva na strpnost ali pa je ta minimalen. Dobljene rezultate bomo interpretirali po sklopih glede na organizacijo.

Športni klub

Vidimo lahko, da ima članstvo v športnem klubu negativen učinek na mlade, v smislu spodbujanja strpnosti seveda. Člani športnih klubov so bolj nestrpni do homoseksualcev, imigrantov in sta jim vrednoti enakosti in različnosti manj pomembni kot tistim, ki niso člani športnih klubov. Razberemo lahko tudi, da so glede na ostale organizacije še vedno bližje strpnosti kot nestrpnosti v primeru homoseksualcev, precej pomembna jim je vrednota enakosti. Bolj nestrpni pa so do imigrantov in vrednota različnosti jim ni toliko pomembna. Šport kot vezivo med mladimi očitno nima dobrega vpliva na strpnost do drugih. Morda je temu tako, ker se športniki srečujejo z močno konkurenco na domačem igrišču in ne želijo še konkurence iz tujine. Lahko tudi rečemo, da tovrstna organizacija ne opravlja svoje naloge učenja mladih o drugih in drugačnih.

Kulturne organizacije

Kot je razbrati iz tabele 9 imajo so članom teh organizacij zelo pomembne vrednote enakosti in različnosti, veliko bolj kot mladim, ki niso člani kulturnih organizacij. V konkretnih vprašanjih glede homoseksualcev in imigrantov pa se pokaže negativen vpliv organizacije na strpnost. V primerjavi z ostalimi so člani teh organizacij so do homoseksualcev precej nestrpni, ravno tako do imigrantov. Glede vrednot pa so njihovi podatki primerljivi z večino ostalih organizacij. Če rezultate na kratko povzamemo so pripadniki kulturnih organizacij več ali manj svetohlinski.

Humanitarne organizacije

Članstvo v humanitarnih organizacijah ima pozitiven vpliv na spodbujanje strpnosti. Izjema je le strpnost do imigrantov, kjer članstvo nima bistvenega vpliva. Tudi glede na ostale organizacije so humanitarne najbolj strpne. Kar je na nek način razumljivo, saj člani svoji prosti čas namenjajo udeležanju idealov človečnosti.

Verske organizacije

Tovrstne organizacije so v podobnem položaju kot kulturne. Vrednote so jim zelo pomembne in članstvo samo pozitivno vpliva predvsem na pomembnost vrednote enakosti. Bistvenega vpliva na vrednoto različnosti nima. Pri konkretnih vprašanjih, kjer se meri strpnost do homoseksualcev in imigrantov pa se slika obrne. Članstvo v verskih organizacijah negativno vpliva na strpnost. V primerjavi z ostalimi organizacijami zajetimi v

raziskavi, se gibljejo v območju nestrpnosti. Razlaga za take rezultate morda leži v dejstvu, da je krščanska vera pri nas najmočnejša in ta strogo zavrača homoseksualnost. Imigranti v Sloveniji pa so v glavnem ljudje iz držav bivše Jugoslavije, ki so v večini bodisi pravoslavne ali muslimanske vere. Torej je razlog za zavračanje imigrantov jasen. Cerkev se boji drugačnosti, katerekoli oblike.

Politične organizacije

Pri političnih organizacija je položaj precej pomešan. Članstvo ima pozitiven vpliv na strpnost do homoseksualcev in negativen vpliv na strpnost do imigrantov. Vrednota različnosti jim je manj pomembna, pri vrednoti enakosti pa članstvo nima bistvenega vpliva. V primerjavi z ostalimi organizacijami izstopa visoka nestrpnost do imigrantov in nizka pomembnost vrednote različnosti. Ena izmed možnih razlag za strpnost do homoseksualcev je ta, da ti predstavljajo potencialne volivce medtem, ko imigranti to niso. Imigranti so zgolj potencialen strošek za državo, torej so nezaželeni. Glede vrednote različnosti so neopredeljeni. Slovenci smo pač homogen narod, torej to ni tako pomembno.

Glede na dobljene rezultate lahko našo hipotezo, da *'Znanje pridobljeno predvsem v obliki sodelovanja v različnih prostočasnih organizacijah igra ključno vlogo pri širjenju in spodbujanju strpnosti.'*, pogojno sprejmemo. Socialni kapital pridobljen v formalnih omrežjih torej ima nek vpliv na strpnost do drugih in drugačnih. Od tipa organizacije pa je odvisno ali v njih raste pozitiven ali negativen socialni kapital in ali se spodbuja strpnost ali nestrpnost zgolj do določenih družbenih skupin.

6. ZAKLJUČEK

Problema nestrpnosti med slovensko mladino sem se lotila z dveh različnih vidikov. V prvem delu sem se osredotočala na najbolj splošno razširjeno prepričanje, da je nivo strpnosti nizek zaradi slabega in negotovega ekonomskega položaja mladih. Hipoteza, ki sem si jo zastavila v prvem delu diplomske naloge, da je nivo strpnosti pri slovenski mladini razmeroma nizek, kar je posledica negotovega položaja in problemov s katerimi se mladi soočajo v današnji družbi, je bila potrjena. Potrjena prva hipoteza nakazuje na ekonomsko problematiko slovenske mladine in negotov položaj s katerim se mladi soočajo na vsakem koraku.

V drugem delu pa se osredotočam na vlogo socialnega kapitala pri pojavu nestrpnosti med mladimi. Socialni kapital izhaja iz socialnih omrežij in se v njih udejanja. Dostop do resursov je kontroliran s strani udeležencev socialnega omrežja. Je struktura socialnih omrežij in položaj posameznika v omrežjih. Socialni kapital je zaupanje, iz zaupanja izhaja in se v njem udejanja. Je pripadnost določeni skupini, združenju ali organizaciji. Sam po sebi je lastnost skupin, posameznikov in diad. Ustvarja človeški kapital in je iz njega ustvarjen sam ter določa stopnjo povračila človeškega kapitala. Socialni kapital je pričakovanje delovanja, ki ima ekonomske učinke. Je nekaj kar rešuje probleme skupnosti, je kooperativno obnašanje, posredništvo in status. Socialni kapital ima družbene učinke in je kot tak izrednega pomena za vsakega posameznika, skupnost in družbo. Eden izmed teh družbenih učinkov je tudi strpnost. Pri poskusu reševanja problema nestrpnosti sem se osredotočila na moč socialnih vezi. Hipoteza, ki sem zastavila v tem tematskem delu je, da strpnost spodbujajo močna socialna omrežja in vezi, ker se pozitivna izkušnja v druženju z drugimi prenaša na pozitiven odnos do drugih na splošno. Hipoteza zaradi prevelikega tveganja ni bila potrjena.

Nato pa sem preverjala alternativno hipotezo, ki se glasi, da znanje pridobljeno predvsem v obliki neformalnega izobraževanja skozi šibke vezi igra ključno vlogo pri širjenju in spodbujanju strpnosti. V tem delu sem se osredotočila na vlogo, ki jo igrajo formalne organizacije pri spodbujanju strpnosti ali nestrpnosti do drugih in drugačnih ter vrednote, katere te organizacije spodbujajo. Hipoteza je bila sprejeta pogojno, saj so rezultati nakazovali, da je strpnost članov organizacij v veliki meri odvisna od tipa organizacije, zato sem jih interpretirala po sklopih glede na posamezno organizacijo. Zanimiva so bila

razmerja med vrednotami strpnosti, katere so bile članom določenega tipa organizacije pomembne in izraženo strpnostjo do drugih in drugačnih. Dejstvo je, da je med vrednotami in dejanskim odnosom do drugih in drugačnih velik razkorak.

Naša družba je veliko bolj raznolika, kot se tega zavedamo. Mladi prihajajo v stik z drugačnostjo vsak dan. V šolah, v raznih zunajšolskih dejavnostih, v sosednji ulici, ... Potruditi se moramo spodbujati strpnost med vse bolj raznoliko mladino. Drugačnost je treba predstaviti kot nek izziv, ne pa kot nekaj, česar bi se bilo treba bati. Dejstvo je, da se naša družba lahko uspešno razvija le ob medsebojnem razumevanju, spoštovanju in različnosti ter kulturi miru. Pomen strpnosti in razumevanja drugih in drugačnih je treba še bolj spodbuditi v šolah, družini, medijih, saj je razumevanje in spoštovanje drug drugega temelj za prijazno sobivanje v družbi. Kakor smo že povedali igra vzgoja otrok in prenašanje vrednot s staršev na otroke tudi ključno vlogo pri spodbujanju strpnosti, socialni kapital pridobljen skozi močne vezi pa nima bistvenega vpliva na položaj strpnosti med mladimi.

Stanje nestrpnosti med slovensko mladino je blago rečeno zaskrbljujoče. Vendar pa nam podatki nakazujejo izboljšanje stanja v prihodnosti. Potreben bi bil celovit pogled na dejavnike, ki pozitivno vplivajo na medsebojno spoštovanje in razumevanje. Morda bi se bilo smiselno osredotočiti na učenje mladih, da vrednote niso same sebi namen. Bistvo vrednot je njihovo udejanjanje v resničnem življenju.

7. LITERATURA

1. **Adam, Frane** (2001): *Sociokulturni dejavniki razvojne uspešnosti: Slovenija v evropski perspektivi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
2. **Adam, Frane** (2003): *Prispevek h pogovoru o prihodnosti Slovenije na temo vrednot*. Dostopno na: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/1B2964104DFF6975C1256E940046C552?OpenDocument> (1.junij.2006).
3. **Adam, Frane** in **Borut Rončević**, (2004): *Socialni kapital – za Strategija razvoja Slovenije*. Dostopno na: <http://www.umar/projekti/slo/gradiva/sockap.pdf> (23.september.2006).
4. **Antončič, Eda** (2005): medvrstniško nasilje in prestopniško vedenje otrok in mladostnikov. V **Andreja Črnak - Meglič** (2005): *Otroci in mladina v prehodni družbi – Analiza položaja v Sloveniji*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
5. **Babič, Karolina** (2007): O diskriminaciji in toleranci. Dostopno na: http://www.zofijini.net/bodica_toleranca.html (01.marec.2007).
6. **Boškič, Ružica** (2005): *Življenjski stili otrok in mladine*. V **Andreja Črnak - Meglič** (2005): *Otroci in mladina v prehodni družbi – Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
7. **Boissevain, Jeremy** (1974): *Friends of friends*. Oxford: Blackwell.
8. **Borgatti, Steve** (1998): A social network discussion of the origins of social capital, *Connections* 21, 37–46.
9. **Bourdieu, Pierre** (1980): Le capital social. Notes provisoires. *Actes de la recherche en sciences sociales* 3, 2–3.
10. **Burt, Ronald S.** (1992): *Structural holes: The social structure of competition*, Cambridge MA: Harvard University Press.
11. **Coleman, James** (1990): *Foundations of social theory*. Cambridge / London: Belknap Press of Harvard University Press.
12. **Coleman, James** (1998): Social capital and the creation of human capital. *American journal of sociology* 94, S95–S120
13. **Čačinovič Vogrinčič, Gabi** (2003): Soustvarjanje vrednot: od individualizirane etike k etiki udeležnosti. Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike. Dostopno na: <http://www.prihodnost-slovenije.si> (15.december.2006).

14. **Črnak - Meglič, Andreja** (2005): *Otroci in mladina v prehodni družbi – Analiza položaja v Sloveniji*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
15. **Degenne, Antoine** (2004): *Le capital social dans la vie de tous les jours*. Rouen: Université de Rouen.
16. **Dekleva, Milan** (2000): *Nova sosledja*. Ljubljana: Nova revija 2001.
17. **Dragoš, Srečo** (2004): *Umetna oploditev v katoliških medijih*. Dostopno na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/11/referendum/> (26.avgust.2006).
18. **Dremelj, Polona** in **Nagode, Mateja** (2005): *Omrežja socialne opore mladih*. V **Andreja Črnak - Meglič** (2005): *Otroci in mladina v prehodni družbi – Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
19. **Ennett, Susan T.** in **Karl E. Bauman** (1996): *Adolescent social networks*. Dostopno na: <http://jar.sagepub.com/cgi/content/abstract/11/2/194> (19.februar.2006).
20. **Erickson, Bradley H.** (1996): Culture, class and connections, *American journal of sociology* 102, 217–251.
21. **Feld, Scott L.** in **Carter, William C.** (2002): Detecting measurement bias in respondent reports of personal networks. *Social networks* 24, 365–383.
22. **Ferligoj, Anuška** in **Tina Kogovšek** (2003): Merjenje egocentričnih omrežij socialne opore, *Družboslovne razprave* 43, 65–72.
23. **Flap, Hendrik D.** (1991): Social capital in the production of inequality. A review, *Comparative sociology of family, health and education* 20, 6179–6202.
24. **Flap, Hendrik D.** (2004): *Creation and returns of social capital*, London: Routledge.
25. **Fukuyama, Francis** (1995): *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*, New York: Free Press.
26. **Fukuyama, Francis** (1999): *The great disruption: human nature and the reconstitution of social order*, London: Profile Books.
27. **Granovetter, Mark** (1973): The strength of weak ties, *American journal of sociology* 78, 1360–1380.
28. **Gillis, John R.** (1999): *Mladina in zgodovina*, v **Mirjana Ule** (2001): *Stoletje zgodovine*. Šentilj: Aristej.
29. **Hanifan, Lyda J.** (1916): *The community center*, Boston: Silver, Bourdette & Co.

30. **Hanžek, Matjaž** (2001): *Poročilo o človekovem razvoju 2000–2001*. Ljubljana: Urad za makroekonomske analize in razvoj.
31. **Iglič, Hajdeja** (1988): Ego - centrične socialne mreže, *Družboslovne razprave*, Letnik 5, št. 6, 82–93. Dostopno tudi na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr6Igljic.PDF> (15.november.2005).
32. **Iglič, Hajdeja** (2001): *Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje: empirična študija*. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr37-38Igljic.PDF> (15.november.2006).
33. **Iglič, Hajdeja** (2004): Dejavniki nizke stopnje zaupanja v Sloveniji, *Družboslovne razprave* 46/47, 149–175.
34. **Inglehart, Ronald** (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Princeton: Princeton University Press.
35. **Ikeda, Ken'ichi** (2002): *Social capital and social communication in Japan: Political participation and tolerance*. University of Tokyo. Dostopno na: <http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=csd> (15.januar.2007).
36. **Jacobs, Jane** (1961): *The death and life of great American cities*. New York: Vintage.
37. **Jeraj, Alenka** (2003): *Prispevek k razpravi o vrednotah v okviru srečanj pri predsedniku Republike Slovenije*. Dostopno na: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/4B495F212C3FF4EDC1256E940046C57C?OpenDocument> (01.junij.2006).
38. **Jerman Novak, Darinka** (1999): *Motivacijski kompas*. Dostopno na: <http://www.rkc.si/vzgoja/Stevilke/Slike/4/6-8.pdf> (14.maj.2006).
39. **Juričan, Dobran** (2007): *Socialni kapital kot orodje demokracije*. Dostopno na: <http://www.radiostudent.si/projekti/demokracija/teksti/41socialnikapital.html> (20.december 2006).
40. **Kralj, Metka** (1998): *Spoznavajmo otroke sveta*. Dostopno na: <http://www.unicef.si/FileBroker.aspx?Id=1317> (20.december 2006).
41. **Kuhar, Roman** (2004): *Medijske podobe homoseksualnosti*. Dostopno na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/14/mediawatch14.pdf> (20.avgust.2006).

42. **Kuzmanić, Tonči** (2003): *Bitja s pol strešice*. Dostopno na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/04/> (20.avgust.2006).
43. **Lin, Nan** (1999): Building network theory of social capital connections. *American journal of sociology* 22, 28–51.
44. **Lin, Nan** (2001): *Social capital: A theory of social structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press.
45. **Lindenberg, Siegwart** (1996): Multiple-tie networks, structural dependence and path-dependency: another look at hybrid forms of governance, *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 152, 188–196.
46. **Loury, Glenn C.** (1977): *A dynamic theory of racial income differences. Women, minorities and employment discrimination*. Lexington: Lexington Books.
47. **Loury, Glenn C.** (1981): Intergenerational transfers and distributions of earnings, *Econometrica* 49, 843–867.
48. **Loury, Glenn C.** (1987): Why should we care about group inequality?, *Social philosophy and policy* 5, 249–271.
49. **McPherson, Miller** (2001): Birds of a feather: homophily in social networks, *Annual review of Sociology*, 27, 415–444.
50. **Makarovič, Matej** (2003): *Socialni kapital v Sloveniji*. Ljubljana: Sophia.
51. **Malinowski, Bronislaw** (1922/1987): *Argonauts of the Western Pacific*. Illinois: Waveland Press.
52. **Narayan, Deepa** (1999): A dimensional approach to measuring social capital: development and validation of a social capital inventory, *Current sociology* 49, 59–108.
53. **Newton, Kenneth** (1999): *Social capital and democracy in modern Europe*. London / New York: Routledge.
54. **Niedermayer, Oscar** (1995): *Trust and sense of community*. Oxford University Press, Oxford.
55. **Paxton, Pamela** (1999): Is social capital declining in the United States? A multiple indicator assessment, *American journal of sociology* 108, 88–127.
56. **Portes, Alejandro** (1998): Social capital: It's origins and applications in modern sociology, *Annual review of sociology* 24, 1 – 24.
57. **Prusak, Lawrence** in **Cohen, Don** (2001): *In good company: How social capital makes organizations work*. Boston: Harvard Business School Press.
58. **Putnam, Robert** (1993): *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*.

- Princeton: S.n.
59. **Putnam, Robert** (1995): Bowling alone: America's declining social capital, *Journal of democracy* 6, 65–78.
 60. **Putnam, Robert** (2000): *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
 61. **Putnam, Robert** (2002): *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford University Press, Oxford.
 62. **Putnam, Robert** (2003): *Better together: Restoring the American Community*. New York: Simon & Schuster.
 63. **Rener, Tanja** in **Mirjana Ule** (2000): Growing up in Slovenia in the nineties, *Mechanisms of social differentiation in Slovenia*, 32/33, 261–275.
 64. **RESPECT** (2006): *Another world is possible*. Dostopno na: <http://www.respectcoalition.org/pdf/f459.pdf> (28.september.2006).
 65. **Rus, Veljko** (1999): *Sociopsihologija kot sodobna paradigma socialne psihologije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
 66. **Rus, Veljko** in **Niko Toš** (2005): *Vrednote Slovencev in Evropejcev : analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 67. **Sandefur, Rebecca L.** in **Laumann, Edward O.** (1998): A paradigm for social capital, *Rationality and society* 10, 481–501.
 68. **Snoj, Jože** (2003): *S šolo nad "delitev duhov"*. Dostopno na: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/AD2A96A5FED03D1CC1256E940046C54C?OpenDocument> (01.junij.2006).
 69. **Stropnik, Nada** (2005): Materialna kakovost življenja otrok in mladine. V **Andreja Črnak - Meglič** (2005): *Otroci in mladina v prehodni družbi – Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
 70. **Šelih, Alenka** (2000): *Prestopniško in odlonsko vedenje mladih*. V **Mirjana Ule** (2000): *Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti*. Ljubljana: Bonex.
 71. **Trbanc, Martina** (2005): Zaposlovanje in brezposelnost mladih. V **Andreja Črnak - Meglič** (2005): *Otroci in mladina v prehodni družbi – Analiza položaja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.
 72. **Ule, Mirjana** (1988): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

73. **Ule, Mirjana** in **Vlado Mihelj** (1994): *Mladina, družina, odklonsko vedenje*. Ljubljana: Center za socialno psihologijo.
74. **Ule, Mirjana** (1996): *Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
75. **Ule, Mirjana** (2000): *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Aristej.
76. **Ule, Mirjana** in **Mihelj, Vlado** (2002): *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Aristej.
77. **Ule, Mirjana** (2003): *Mladi, družina, starševstvo: Spmembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
78. **Ule, Mirjana** (2003): *Spmembe vrednot v družbi tveganj*. Dostopno na: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/96997D6B515C0960C1256E940046C55B?OpenDocument> (01.junij.2006).
79. **Ule, Mirjana** (2004): *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
80. **UNESCO** (1995): *Deklaracija o strpnosti*. Dostopno na: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=3503&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (18.december.2005).
81. **UNITED FOR INTERCULTURAL ACTION** (2006): *Annual report 2005*. Dostopno na: <http://www.united.non-profit.nl/pages/anrep05.htm> (05.maj.2006).
82. **Urad za mladino** (2006): *T – kit: socialno vključevanje*. Dostopno na: http://www.uradzamladino.org/pdf/T-Kit_Socialno_vkljucevanje.pdf (19.junij.2006).
83. **Van der Gaag, Martin** (2005): *Measurement of individual social capital*. Gronigen: ICS dissertation.
84. **Vaupotič, Žiga** (2003): Vrednote – mladi. Dostopno na: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/kpk/51CCD94F65CCE80FC1256E940046C561?OpenDocument>, (11.december 2007).
85. **Vec, Tomaž** (2005): *Predsodki in stereotipi*. Dostopno na: <http://www.socped.org> (11.december. 2006).
86. **Volker, Beate** in **Flap, Hendrik D.** (1997): The comrade's belief: intended and unintended consequences of communism for neighbourhood relations in the former GDR, *European sociological review* 13, 241–265.

87. **Wasserman, Stan** in **Faust, Katherine** (1994): *Social network analysis*. New York: Cambridge University Press.
88. **Wellman, Barry** in **Berkowitz, Stephen D.** (1988): *Social structures*. New York: Cambridge University Press.
89. **Woolcock, Michael** (1998): Social capital and economic development: Towards a theoretical synthesis and policy framework, *Theory and Society* 27, 151–208.

8. VIRI

- **ESS** (2004): *European Social Survey*. Dostopno na: <http://www.europeansocialsurvey.org/> (11.oktober.2006).
- **Google**: Spletni iskalnik. Dostopno na: <http://www.google.com>
- **Najdi.si**: Spletni iskalnik. Dostopno na: <http://www.najdi.si>
- **Wikipedia** (2006): *Prosta enciklopedija*. Dostopno na: <http://www.wikipedia.org/> (21.april.2006).
- **World Bank** (2006): *Social capital*. Dostopno na: <http://www1.worldbank.org/prem/poverty/scapital/home.htm> (21.december.2005).
- **World Values Survey** (1992 – 2000): *World Values Survey*. Dostopno na: <http://www.worldvaluessurvey.org/> (15.oktober.2005).